

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

R. Brands, Middelburg

De Dienst

„Maar Ik ben in uw midden als dienaar” (Luk. 22:27^b)

Met bovenstaande woorden heeft de Heer Jezus op een bepaalde manier heel Zijn leven en ook het geheel van Zijn lijden en sterven, heel Zijn werk als Verlosser, als Heiland voor ons onder woorden gebracht. Maar het is maar de vraag of wij wel helemaal ten volle beseffen, wat die woorden te zeggen hebben voor ons en voor iedereen, voor de gemeente van Christus en voor de wereld. Is het ook onder ons, in ons persoonlijk leven en in ons leven als gemeente enigszins zo, dat het antwoordt aan het Heil, dat de Heer Jezus gebracht heeft? Of vormen wij, met ons gedrag en onze houding, vaak een sta-in-de-weg voor het doorkomen van de heilsboodschap, die iedereen moet kunnen zien en horen en gaan geloven, nl. dat de Heer Jezus Zelf het heil voor de wereld is?

Wie is de eerste

De discipelen aan de Paasmaaltijd hadden in hun voorbereidingstijd op het apostelschap (zo is hun tijd met Jezus toch wel te omschrijven) toch al heel wat van Jezus kunnen leren en ze hebben ook wel heel wat geleerd, maar op het punt van rangen en standen toonden ze, dat ze er nog niet veel van begrepen hadden: Over de vraag, wie van hen de belangrijkste was, hadden ze al eens eerder geredetwist. Toen had Jezus hun een kind ten voorbeeld gesteld (Luk. 9:46-50). En nu vertelt Lukas, dat ze opnieuw onenigheid hadden over de vraag, „wie van hen als de eerste moest gelden”. En wij mogen (en moeten ook) ons de vraag stellen of dat nou echt een vraag is, die alleen toen maar door de discipelen aan de Paasmaaltijd gesteld werd. Is dit niet veeleer een vraag, die, beïnvloed door natuurlijk, gewoon werelds denken, steeds weer binnendringt in de gemeente van Christus, dus ook vandaag nog, en in ons eigen leven, in ons eigen doen en laten en in ons beoordelen van allerlei situaties? De Heer Jezus maakte aan Zijn discipelen (en maakt ook aan ons) duidelijk, dat deze overweging gewoon een manier van werelds denken is. Zo gaat het toe in de nationale en de internationale wereld: In het groot en in het klein, in bedrijven, bij overheden en soms ook in kerken(!) en

b.v. ook in de reclame-wereld om maar een heel duidelijk concreet voorbeeld te noemen. Het lijkt daarbij vaak alsof alles gedaan wordt om het de ander beter te doen krijgen, om de ander te helpen en te dienen. Alles is 'service', om dat moderne woord voor dienst(verlening) maar te gebruiken.

Jezus zegt: „De koningen der volken voeren heerschappij over hen en hun machthebbers worden 'weldoeners' genoemd. Nu is het tegenwoordig wel zo, dat het aantal regerende vorsten minder is dan ± een eeuw geleden, maar andere koningen zijn in hun plaats gekomen: geldmagnaten, captains of industry, mode-koningen, sport-helden en vooral ook: muziek (of wat daar voor door gaat)-koningen, figuren in elk geval, die op bepaalde terreinen de toon aangeven, de 'eersten' zijn oftewel de helden zijn van een bepaalde groep. 'Weldoeners' lieten zich de romeinse en syrische vorsten in Jezus' dagen wel noemen, als ze feesten en partijen aanrichtten, waarop het volk zich aan van alles en nog wat tegoed kon doen (daarmee probeerden ze de volksgunst te winnen; een soort stemmentrekkerij dus!) Zo deden de machthebbers. Nu is macht op zichzelf, macht zonder recht en zonder liefde bijzonder gevaarlijk, vreesaanjagend en vernietigend. Daarvan waren en zijn staaltjes genoeg te zien bij allerlei dictaturen in oost en west. En steeds weet allerlei naamloze en oncontroleerbare macht in de wereld zich te vermommen, te camoufleren in de schone schijn van het 'weldoende', het weldadige, of de bescherming van de een of andere hoge waarde!

Anders

Jezus geeft hier onder het voorteken van Zijn lijden een gemeente-regel, een regel, die het geheim is van alle werkelijke leiding in de gemeente. Een mens kan zich hier niet toe opwerken; nee, het wordt hem geschonken, als hij dienaar is, als hij ondergeschikt wil zijn aan allen, ter beschikking voor allen. Zo iemand was b.v. de apostel Paulus, zoals mag blijken uit 1 Kor. 4:9, en zo waren ook vele zendelingen en bijbelvertalers, die gingen wonen onder

de volken aan wie ze gingen verkondigen, van hen wilden leren, hoe hun taal was b.v. of wat hun gewoonten waren, hoe ze leefden, waarover ze blij of bedroefd waren enz. Daarin maakten ze zichzelf ondergeschikt, en daardoor kwamen ze niet alleen naast de ontvangers van de blijde boodschap te staan, maar zo vonden ze vooral ook erkenning voor Gods boodschap van heil, kregen ze ook werkelijk gezag, autoriteit en leiding. Jezus vertelt dan, om ineens als bij verrassing bij de woorden van de tekst uit te komen, in vragende vorm een gelijkenis: „Wie is de eerste, die aanligt of die dient?” Nu kent het grieks, de taal, waarin het Nieuwe Testament geschreven is, meerdere woorden voor 'dienen'. Het hier gebruikte woord (lett. diaken zijn) is het gewone woord voor: 'aan tafel

34e jaargang - nr. 7.
30 maart 1990

In dit nummer

- 113 R. Brands
De Dienst
- 115 A. van der Dussen
en F. Gerkema
Interview met dr. Zokoué
- 119 Margreet Maljers-Kroes
Tussen kerk en keuken
- 120 D.W.L. Milo
Waarschuwend dromen
- 122 E. Stamhuis
Waarneming en
werkelijkheid
- 124 H. Algra
Een avondje bijbelclub
- 125 C. v. Baardewijk
„Ga heen, doe jij
evenzo”
- 126 C. Bakker
Indrukken uit Zuid-Afrika
- 128 A. Bergsma
Hanny Michaelis

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E.R. Postma
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenseiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Uit breder kring

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Marjoke van Veelen-Vreugdenhil
Postbus 84183,
3009 CD Rotterdam.
Tel. 010-4550802.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 60,- per jaar of f 33,- per half jaar.
Voor studenten f 48,- per jaar.
Buitenland f 84,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 55 ct. per mm. Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-13080, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

bedienen, kelderdienst verrichten'. De vragen in Jezus' gelijkenis zijn eigenlijk geen echte vragen. Maar het zijn vragen, waarop de meest vanzelfsprekende antwoorden te geven zijn. En zo'n vanzelfsprekend antwoord laat Jezus dan ook maar vast horen, als wilde Hij iedereen maar liever voor zijn met het antwoord. Nogal logisch, dat een aanzienlijk heer de meerdere is van zijn tafeldienaar. Maar tegenover het wonder van Gods genadig heilshandelen, tegenover het geheim van het Kruis, is dit vanzelfsprekende antwoord verkeerd, totaal fout.

Gods weg

Geheel anders dan wereldse machthebbers gaat God Zijn weg in de wereld: God ontledigt Zichzelf om de mens. God gaat in de wereld de weg van nederigheid: „Maar Ik ben in uw midden als dienaar”. Jezus Christus zegt dit en doet ook, wat Hij zegt. Hij zegt: „Ik doe het vuilste werk,

borden-, vaat-, voetenwassen; Ik was u van de zonden, Ik trek het slavenkleed aan, draag het slavenlot en sterf de slavendood. En Ik maak u de maaltijd klaar, Ik bedien u aan tafel met brood en met wijn. „Ik ben in uw midden als dienaar”, dat is de som van heel Zijn werk als Heiland voor ons. Hij, de Zoon van God, maakt Zichzelf ondergeschikt aan ons lot en leven, stelt zichzelf beschikbaar om onze verloren zaak op te knappen, om ons uit de misère te halen. God gaat staan in de hoek waar de slagen vallen. Deze dienst van God aan ons is het Heil van de wereld. Deze dienst der verzoening heeft uiteindelijk alle macht en is wel-doend, weldadig voor alle mensen, die in Hem geloven en op Hem vertrouwen. De dienst-doende is alleen de machthebber en weldoener. Het door Hem bewerkte Heil wil ons hart en ons leven doordringen met Zijn kracht opdat wij Hem zouden loven en prijzen en als ge-heiligden leven.

De jaarlijkse algemene ledenvergadering van de Gereformeerde persvereniging 'Opbouw' wordt gehouden op zaterdag 12 mei a.s. in de Jeruzalemkerk aan de Troosterlaan te Utrecht. Behoudens de punten die krachtens de reglementaire bepalingen aan de orde dienen te komen zal in deze vergadering mevrouw F.J. Laning-Boersema te Den Helder, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, spreken over het onderwerp:

MEDISCHE ETHIEK.

De vergadering begint te 10.30 uur. De kerk is geopend vanaf 10.00 uur, zodat de deelnemers en belangstellenden vooraf een kopje koffie kunnen drinken. Voor een broodje tijdens de pauze wordt gezorgd.

Het Bestuur

A. van der Dussen + F. Gerkema, Eindhoven

Interview met dr. Zokoué

Bangui: een vertrouwde naam

Voor de aandachtige lezers van *OPBOUW* is 'Bangui' een vertrouwde naam aan het worden: voor de vijfde keer treft u hier een reisverslag aan van mensen, die door de Stichting Ev(angelische)T(oerusting)A(frika) naar de hoofdstad van de Centraal Afrikaanse Republiek zijn uitgezonden om daar gast-kolleges te geven aan theologische studenten uit heel Franstalig Afrika. Voor ons beide was het een weerzien; we hadden eerder in 1987 (vdD) en 1989 (G) aan de FATEB (FACulté de Théologie Evangélique de Bangui) gewerkt. We deelden dan ook de gewaarwording, dat niet alleen de naam, maar ook de fakulteit zelf ons wat vertrouwd was geworden. We herkenden allerlei dingen die ons de eerste keer getroffen hadden; we haalden de banden aan met mensen die we al eerder ontmoet hadden; kortom: we voelden ons gewoon thuis! Dat was niet in het minst te danken aan onze gastheer en gastvrouw, die door hun grote zorgzaamheid, toewijding en humor ons verblijf wel bijzonder aangenaam maakten. En hoe fijn het ook was om na drie en een halve week weer naar de onzen in Nederland terug te keren, allebei merkten we ook dat we zijn gaan houden van de mensen en de kerken daarginds. Omgekeerd konden we vaststellen, dat *Les hollandais* in de loop van de jaren een bekende verschijning zijn geworden aan de FATEB. Zowel bij het welkom als bij het afscheid werd ons duidelijk gemaakt, dat de bijdrage van de EvTA zeer gewaardeerd wordt en dat men er ook in de toekomst op hoopt te kunnen rekenen. Het was geen holle frase, toen zowel docenten als studenten ons verzochten, hun hartelijke groeten over te brengen aan de broederschap in Nederland.

Pygmeeën

Natuurlijk stond ons verblijf niet enkel in het teken van het weerzien; we hebben ook allerlei nieuwe ervaringen opgedaan. Het was boeiend om van verschillende zijden te horen, hoe men zich verantwoordelijk weet voor de zending onder de Pygmeeën. Dit volk van kleine mensen – ventje Piggelmee ontleent er ongetwijfeld zijn naam aan... – leeft als nomaden o.a. in de beboste grensstreek van Centraal Afrika, Kongo en Kameroun. Hun verhouding tot de overige zwarte bewoners van die landen is niet bepaald hartelijk geweest; ze zijn tot nu toe ook nauwe-

lijks met het evangelie in aanraking gekomen. Maar als het aan de bevolgen mensen ligt die we hierover spraken, gaat dat veranderen. Een dominee vertelde ons, dat hij regelmatig te voet een afstand van 60 km aflegt om de Pygmeeën bekend te maken met de verlossende naam van Christus. Hij had langzaam aan hun vertrouwen gewonnen en zag nu deuren voor de boodschap opengaan. Alleen: zijn gemeente begon te brommen als hij alweer een zondag op pad was! Hij drong er een aantal malen vurig bij ons op aan om toch vooral voor dit belangrijke werk te bidden. Van een ander hoorden we, dat er een konferentie in voorbereiding was om zich op dit zendingswerk te bezinnen. Dat is een van de sterke kanten van die jonge zwarte kerken: vervuld van blijdschap over de nog maar zo recent ondergane bevrijding die uitgaat van het geloof in Christus, achten ze het een vanzelfsprekende opdracht die rijkdom over te dragen aan de velen in hun omgeving die er nog geen deel aan hebben. Is dat niet om aan te denken, als er in onze kerken voorbede gedaan wordt voor zending en evangelisatie?

President

Een geheel nieuwe ervaring was voor ons ook de 'gebeds-maaltijd' die de president van de Centraal Afrikaanse Republiek, generaal André Kolingba, op 30 januari belegde. Het bleek dat hij de gewoonte had, één maal per jaar vertegenwoordigers van de christelijke kerken in zijn land ten paleize uit te nodigen voor een bidstond voor land en volk, gevolgd door een maaltijd. De FATEB-staf betrok de uitnodiging ook op ons, zodat wij op die dinsdagavond samen met enkele honderden predikanten, RK-e geestelijken, zendelingen en christelijke ontwikkelingswerkers een plaats vonden aan de presidentiële tafels. De bijeenkomst, opgeluisterd door verschillende koren waarvan er een tot ieders verbazing het Halleluja-koor uit Handels 'Messiah' ten gehore bracht (!), stond in het teken van de scheiding tussen kerk en staat. Dat werd niet alleen duidelijk aan het begin gezegd, maar ook bevestigd door het feit dat de (RK-e) president zichzelf geen beurt toewees bij de vele voorbeden. Tegelijk echter sprong in het oog, hoe het christelijk geloof in dit land een publieke faktor is; het was indrukwekkend om een predikant de oproep aan het staatshoofd te horen doen,

om zich bij zijn bestuur vooral toch te laten leiden door de God en Vader van Jezus Christus.

Het karakter van de maaltijd was helaas minder verheven: het zelfbedieningssysteem pakte extreem gunstig uit voor de eerstkomenden, maar uitermate teleurstellend voor minder haastige gasten. Terwijl anderen zich reeds op hun torenhoog met stukken kip beladen bord storten, veeiden wij ons wat karige restanten rijst en maniok bij elkaar...

Interview

Tenslotte willen wij de 'doyen' (letterlijk 'deken', een soort 'rector') van de FATEB, de uit Centraal-Afrika afkomstige dr. Isaïc Zokoué, aan het woord laten. We hebben hem een interview afgenomen, speciaal met het oog op de lezers van *OPBOUW*. Door onze geringe ervaring op het gebied van interviewen zijn we glad vergeten naar zijn leeftijd te vragen, maar de informatieve waarde heeft daar naar onze indruk toch niet onder geleden! Hier volgt het vraaggesprek.

Dr. Zokoué, zoudt u iets willen vertellen over de familie waaruit u afkomstig bent? Welke generatie van uw voorgeslacht heeft zich tot Christus bekeerd?

Ik kom uit een gezin van acht kinderen: ik heb zes broers en één zuster. Ikzelf ben getrouwd en heb vier kinderen. Mijn vader was predikant; net als mijn moeder leeft hij nog. Mijn grootouders waren nog animist. U moet namelijk bedenken, dat er pas in 1920 zendelingen in ons land kwamen! Mijn vader kreeg als kind contact met hen en heeft een tijdje als ziekenverzorger bij hen gewerkt. Langs die weg is hij christen geworden.

Tot welk kerkgenootschap behoort u? Kunt u er enkele kenmerken van geven?

Ik ben lid van een baptistenkerk, die ontstaan is uit zendingswerk van de Amerikaanse Mid-Missions. In de loop van de jaren kwam er steeds opnieuw een verschil van mening aan het licht betreffende de opleiding van predikanten: de zendingsorganisatie maakte daar naar ons gevoel te weinig werk van. De kerk waarvan ik lid ben, heeft in 1977 de samenwerking met de Mid-Missions beëindigd en zoekt nu steun bij de European Baptist Mission.

Kenmerkend voor mijn kerken is dan ook, dat ze grote waarde hechten aan een goede opleiding voor predikanten. De meeste van onze dominees hebben namelijk een minimale scholing ontvangen; sommigen hebben niet eens een middelbare school bezocht! Verder is het karakteristiek voor mijn kerk, dat ze trouw wil blijven aan het Woord van God.

Theologiestudie en predikantswerk

Waar hebt u theologie gestudeerd? Welke theologen hebben u beïnvloed?

Na mijn middelbare schoolopleiding heb ik gestudeerd in Vaux-sur-Seine in Frankrijk. In 1972 heb ik daar na vier jaar mijn maitrise behaald (een soort doctoraal-examen, vdD + G). Aan het Institut Protestant in Montpellier – eveneens in Frankrijk – heb ik mij verder gespecialiseerd in de dogmatiek, met name de hermeneutiek. Momenteel bereid ik mij voor op een Doctorat d'Etat (een soort promotie, vdD + G) aan de Université des sciences humaines in Straatsburg. Van 1987-1989 heb ik dan ook met mijn gezin in Straatsburg gewoond. Mijn proefschrift gaat over de christologie: ik onderzoek, hoe het probleem dat in Europa wordt behandeld in de leer van de twee naturen van Christus, met behulp van Afrikaanse denkpatronen kan worden benaderd.

Ik kan niet zeggen dat ik door bepaalde theologen sterk beïnvloed ben. Professor Henri Blocher van Vaux heeft wel een stempel op mijn ontwikkeling gedrukt. Ik heb ook waardering voor mensen als Augustinus en Calvijn. Maar theologen als Barth en Tillich hebben mij weer minder gedaan. Mijn instelling is eigenlijk, dat ik van niemand iets aanneem, omdat hij toevallig zo beroemd is. Ik lees alle theologen kritisch. Daarom wil ik me ook niet de discipel van die of die noemen.

Hebt u ook als predikant gewerkt? Zo ja, hoelang, waar, en met plezier?

Jazeker! Voor ik in 1986 doyen van de FATEB werd, ben ik anderhalf jaar full time predikant geweest. Verder heb ik zo'n jaar of 11 pastoraal werk gedaan in combinatie met werkzaamheden voor de IFES, de International Fellowship of Evangelical Students. In dat kader heb ik in verschillende Afrikaanse landen gewoond. Het predikantswerk heeft mij veel

voldoening gegeven. Ik acht het pastoraat van fundamenteel belang. Naar mijn mening kun je niet goed lesgeven als je geen ervaring in het pastoraat hebt.

De FATEB

Kunt u in vogelvlucht iets vertellen over de geschiedenis van de FATEB? Wat vindt u karakteristiek voor de school?

In 1973 heeft de Association des Evangéliques d'Afrique et de Madagascar het besluit genomen, om twee theologische fakulteiten op te richten: een Engelstalige in Nairobi (Kenya) en een Franstalige in Bangui. Omdat men vond dat er met die laatste het meeste haast gemaakt moest worden, stond die er ook het eerst! Nadat men drie plaatsen op het oog had waar men hem kon vestigen, is de keuze op Bangui gevallen, onder andere omdat de grond ons hier gratis ter beschikking gesteld is door de toenmalige regering. In 1974 is men begonnen met de bouw; in 1977 gingen de deuren open voor de eerste studenten. Inmiddels zijn er meer dan 70 predikanten afgeleverd die nu in hun kerken dienst doen of nog verder studeren. De studenten die hier tot nu toe waren komen uit 17 verschillende landen; voor het eerst heeft zich trouwens nu ook een kandidaat uit Togo gemeld.

Ik zou drie karakteristieke dingen willen noemen waardoor onze school zich onderscheidt van andere.

1. De FATEB werkt nauw samen met de kerken. Er worden uitsluitend studenten aangenomen, die een aanbeveling hebben van de kant van hun kerken.
2. Wij geven onderwijs, niet alleen aan de studenten, maar ook aan hun vrouwen. Voor die laatste categorieën hebben we een speciaal programma opgezet. Echt uniek is, dat we ook voorzieningen hebben getroffen voor de scholing van de kinderen van de studenten. Ik mag wel zeggen dat we daar een beetje trots op zijn!
3. In ons theologisch onderwijs zijn praktische en theoretische vorming geïntegreerd. Gedurende alle studiejaren, te beginnen met het eerste, lopen de studenten een aantal uren stage in een gemeente.

Hoe is de studie verder opgezet? Welke vakken moeten de studenten in de vijf jaar dat ze in Bangui zijn in elk geval gehad hebben?

Ons studie-programma telt zes hoofdvakken: Oude Testament; Nieuwe Testament; dogmatiek; kerkgeschiedenis; praktische theologie; missiologie. Binnen die vakken kunnen de studenten zich in de loop van hun studie specialiseren. Behalve het klassieke theologische onderwijs wordt er in de colleges ook aandacht geschonken aan de Afrikaanse cultuur: de studenten moeten kennis nemen van de Afrikaanse literatuur, van de mondelinge Afrikaanse traditie en van de specifiek Afrikaanse theologie.

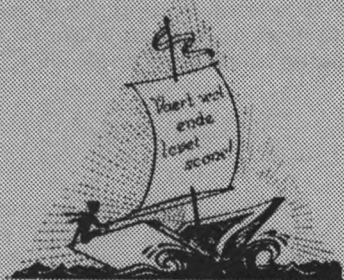
Afrika en Europa

Kunt u nog verdere verschillen aangeven tussen het theologisch onderwijs in Afrika en dat in Europa?

Naar mijn indruk is het theologisch onderwijs in Europa veel theoretischer van aard. Ik neem een scheiding waar tussen het geloof en de vroomheid aan de ene kant en de theologische vorming aan de andere. De theologie zoals ik die in Europa heb waargenomen, leidt bijna een eigen leven, los van het kerkelijk leven.

Kunt u tenslotte enkele hoofdzaken noemen betreffende het christelijk leven in Bangui, die naar uw mening belangrijk zijn voor onze kerken in Nederland?

Wij hier in Afrika zijn heel spontaan in ons leven vanuit het evangelie. Ik denk dat jullie in Europa daar wel wat van kunnen leren! Toen ik in Frankrijk was, viel het me op dat de christenen daar zoveel geremder zijn. Ik geloof niet dat je dat alleen kunt schuiven op de volksaard en de culturele inslag, zoals men dat zo vaak doet. Het lijkt me, dat het ook te maken heeft met de spontane liefde tot God. Ik zal een voorbeeld geven. Bij ons is de zondag een dag die we helemaal reserveren voor God. Jullie hebben dat wel gemerkt: we nemen uren en uren de tijd voor de kerkdienst! In Frankrijk merkte ik, dat men daar veel koeler mee omging. Na de kerkdienst staan er weer allerlei andere dingen op het programma. Het is alsof het leven met God minder beslag legt op het hart. Dat zou ik dus aan de kerken in Nederland willen meegeven: laat het christelijk leven toch vooral spontaan zijn, uit één stuk!

Ex Libris

T. Hoekstra, Zwolle

Martinus Nijhoff (voor aandachtige lezers)

HET LIED DER DWAZE BIJEN

*Een geur van hoger honing
verbitterde de bloemen,
een geur van hoger honing
verdreef ons uit de woning.*

*Die geur en een zacht zoemen
in het azuur bevrozen,
die geur en een zacht zoemen,
een steeds herhaald niet-noemen*

*ried ons, ach roekelozen,
de tuinen op te geven,
riep ons, ach roekelozen,
naar raadselige rozen.*

*Ver van ons volk en leven
zijn wij naar avonturen
ver van ons volk en leven
jubelend voortgedreven.*

*Niemand kan van nature
zijn hartstocht onderbreken,
niemand kan van nature
in lijve de dood verduren.*

*Steeds heviger bezweken,
steeds helderder doorschenen,
steeds heviger bezweken
naar het ontwijkend teken,*

*stegen wij en verdwenen,
ontvoerd, ontljfd, ontworven,
stegen wij en verdwenen
als glinsteringen henen. –*

*Het sneeuwt, wij zijn gestorven,
huiswaarts omlaag gedwereld,
het sneeuwt, wij zijn gestorven,
het sneeuwt tussen de korven.*

1926. M. Nijhoff

Uit: 'Nieuwe Gedichten', 1934.
(‘Verzameld Werk’ I, Daamen
N.V./Van Oorschot).

„Nijhoff is geen christelijke dichter”, stond in Trouw. Gelukkig konden we ook lezen: „Er zijn interessantere manieren om Nijhoffs werk te benaderen dan via de vraag of het wel of niet een christelijk karakter heeft.” Daarom stel ik de lezers van Opbouw voor zich eens te verdiepen in het gedicht dat hierboven is afgedrukt: Het lied der dwaze bijen. Misschien vindt u dat wel interessant. Alleen: een goed gedicht vraagt aandacht. Als u haast hebt, kunt u daarom beter eerst iets anders gaan doen; legt u deze bijdrage dan maar zo lang op zij.

Allereerst laten we de titel tot ons doordringen: het is een lied van de dwaze bijen, niet over hen. Zij zingen dit lied zelf. Of zij zichzelf 'dwaas' vinden, wordt pas duidelijk, als we het gedicht lezen. In regel 2 is sprake van **de** bloemen. De bekende bloemen dus. Maar in regel 1 staat **een** geur: een of andere, niet precies aangeduide, onbekende geur dus. Bij hoger honing ontbreekt het lidwoord helemaal: het is volkomen vaag, onbekend, wat voor een honing dat is.

En **hoger**, wat is dat? Het kan letterlijk gebruikt worden: hoger dan waar wij zijn, ergens ver weg. Maar ik denk ook aan zoiets als hogere kwaliteit, een honing die alle andere honing te boven gaat.

De tweede regel geeft problemen. Wat is 'verbitterde'? Dat woord gebruiken we meestal in figuurlijke zin: iemand is verbitterd geworden.

Maar die betekenis kunnen we hier moeilijk accepteren. We komen verder als we het zó opvatten: die geur maakte de bloemen bitter. De bijen lusten de bloemen niet meer, die zijn bitter in vergelijking met die geur van hoger honing. De gewone, bekende bloemen zijn te min geworden, de bijen willen dat andere, hogere. En het is zelfs nauwelijks een bewuste keuze van de bijen, een weloverwogen streven naar dat hogere, nee, die geur **verdreef** hen uit de woning. (Weer **de** als aanduiding van wat bekend is.)

Er is toch wel iets vreemds aan de hand. Niet alleen is er die geur, maar ook nog een geluid, al even vreemd en onbekend: een zacht zoemen in het azuur bevrozen. De oude vorm bevrozen zal Nijhoff niet alleen gebruikt hebben omdat die rijmt op rozen. Nijhoff was zó knap-technisch als dichter dat we bij hem geen rijm dwang hoeven te veronderstellen. Wel lokt de mogelijkheid van rijm natuurlijk tot het gebruik van zo'n woord, maar als Nijhoff van mening was geweest dat het uit de toon viel, had hij wel een andere oplossing gezocht en gevonden. Bevrozen heeft in 1926 veel minder antiek geklonken dan nu het geval is, maar ook toen hoorde het wel tot een wat verstarde taalgebruik. En past dat verstarde hier juist niet goed? Het strakke azuur en daarin

een zoemen dat ook als strak en verstarde, als 'bevrozen' wordt ervaren. Vindt u dat 'hineininterpretieren'? Dat mag u best vinden, we ondergaan nu eenmaal taaluitingen op verschillende manieren.

In de derde strofe ziet u weer de tegenstelling: de (bekende) tuinen en (onbekende) raadselige rozen. Maar het woord 'ach', maakt duidelijk dat de bijen nú, achteraf dus, spijt hebben. Ze noemen zichzelf 'roekelozen'. Het oude woord 'roek' betekent zorg: ze hebben niet vooruitgekeken, niet aan mogelijke slechte gevolgen gedacht, ze hebben zich in het avontuur laten meeslepen, zonder zich zorgen te maken over wat dan ook maar. Ze zijn 'dwaas' geweest! Dat zien ze nú in. Het vervolg zien we in de vierde strofe. Ver van waar ze thuis horen, hebben de bijen zich laten voortdrijven, ze hebben zich mee laten slepen als in een extase: jubelend. Het lijkt inderdaad wel een mystieke ervaring, een 'ver-voer-ing'.

De vijfde strofe bevat zoiets als een stelling, een algemene waarheid. De eerste twee regels houden verband met het voorgaande: wie zich aan zijn hartstocht overgeeft, kan die 'tocht' (trek, reis) niet onderbreken, maar moet ermee doorgaan tot het einde. En de volgende twee regels wijzen vooruit naar dat einde dat volgt: de dood, die men 'in lijve' (lichaam én leven!) niet kan 'verduren', niet kan doorstaan. De dood betekent het absolute einde van het leven en van het lichaam.

De mystieke ervaring culmineert in de strofen zes en zeven. Het is alsof we de taal van de middeleeuwse mystici lezen. „Steeds heviger bezweken”: een heel merkwaardige, tegenstrijdige combinatie van woorden, net zo onnatuurlijk als het gedrag van de bijen. In 'bezweken' zit passiviteit en in 'heviger' juist het tegengestelde. Bij de woorden: „steeds helderder doorschenen”, moet ik denken aan Hadewijch:

*Alle dinge
Sijn mi te inge;
Ic ben so wijt!*

Dat gevoel van zichzelf ontstijgen hoort wezenlijk bij de mystiek. Het valt op dat hier niet meer gesproken wordt van 'hoger honing', maar van 'het ontwijkend teken'. Dat vinden ze nooit, het blijkt steeds maar verder te zijn. En waarom nu ineens dat woord 'teken'? Waarvóór is het een teken? Ik weet het niet, de bijen weten het ook niet. Het geeft in elk geval iets aan dat heel geweldig is, iets dat je 'gewoon' nooit meemaakt.

Hierna verschuift het perspectief: de toeschouwer ziet de bijen verdwijnen. De bijen zijn 'ontvoerd, ontljfd, ontworven'. Het voorvoegsel 'ont' kan een scheiding, verwijdering, ook een soort verlies aanduiden. Ontvoerd, weg van **de** bloemen, **de** wo-

ning en de tuinen. Ze zijn ont-lijfd, hebben hun leven verloren, ja, zijn als de mystici uit hun lichaam getreden. Ze zijn ook ont-zworven, stuurlaas, zonder vaste richting, weg van hun aardse bestaan.

Tenslotte dwarrelen de dode bijenlijfjes naar beneden. Wel 'huiswaarts', maar ze kómen niet thuis: het sneeuwt tússe de korven. Sneeuw! Koud, levenloos.

Dat was het dan. Of...? Hebben we wel gelezen, maar tóch nog niet verstaan? Wat heeft Nijhoff nou eigenlijk willen zeggen? Ik waag een poging. De bijen hebben zich laten verlokken door iets volslagen nieuws, iets dat vër uit moest gaan boven wat zij kenden. Ze hebben zich laten meeslepen naar avonturen, vër van hun 'volk en leven'. Ze hebben zich in vervoering laten voortdrijven naar... Ja, naar wat

eigenlijk? Dat wisten ze ook niet, maar het moest iets zijn dat onuitsprekelijk indrukwekkend was. En waar is het op uitgelopen? Op de dood, het absolute einde. Het sneeuwt „tussen de korven”. Met een moderne woordspeling: ze zijn ernáást!

Dát is de moraal van het verhaal: leef het leven waarvoor je geschapen bent. Zoek het niet in het vage ideaal, iets waarvan je geen duidelijke voorstelling hebt. Géén mystieke vervoering, géén dweperig streven naar het 'hogere'; nee, sta in dít leven, in déze wereld! Dáár is je plaats! En kén je plaats! Het lied der dwaze bijen vertolkt een soortgelijke gedachte als de oude mythe over Icarus die met zijn vleugels van was en veren te hoog steeg en te dicht bij de zon kwam: de was ging smelten, zijn vleugels lieten los en hij verdronk in de zee.

Is Nijhoff geen christelijk dichter? Het is maar wat je onder 'christelijk' verstaat. Ik vind Het Lied der dwaze bijen in elk geval nog niet zo'n slechte les vóór christenen. Dat geldt ook voor een ander gedicht van Nijhoff: 'Het Veer'. Dat zou ik ook wel eens met u willen lezen. Maar het is drie keer zo lang. En ik vraag me nú al af: zouden de mensen dít wel lezen? Iedereen heeft toch haast?

Pastorale Notitie

G. v.d. Brink, Veenendaal

Het zonneliel (Lied 400)

Tussen lied 399 (Te Deum) en lied 401 (Een Vaste Burcht) vinden we in het Liedboek voor de Kerken het Zonneliel van Franciscus van Assisi. Volgens de Liedboek-tekst looft Franciscus de schepper 'om' gans Zijn creatuur: 'om' zuster maan, 'om' broeder wind, 'voor' zuster water enz. Volgens de vertaling van Eloi Leclerc (Symbolen van Godservaring', Uitg. Gottmer) wordt God geloofd 'door' zuster Maan en Sterren, 'door' broeder Wind, zuster Water en 'door' broeder Vuur en 'door' onze zuster de Lichamelijke Dood (hoofdletter). Er was verschrikking, er was pijn en dood, maar Franciscus ontledigde zichzelf, hij liet alles los, en loofde God in koor met de hele

schepping. Dat is ongetwijfeld geweldig geweest. Maar het is een nieuw-modische dwaling als men zegt dat de 'kleine broeder Frans' alle wensen heeft losgelaten op voorbeeld van God, „die in een daad van uiterste nederigheid en respect voor ons verlangen onszelf te mogen zijn, zichzelf loslaat” (art. Brico, Alg. Dagbl. 14 okt. '87).

Het zonneliel van Franciscus wordt in beeld gebracht voor Pieter Wiegersma op de prachtige gebrandschilderde ramen van de St. Pauluskerk in Rotterdam.

Opvallend is dat daarin niet alleen de schepping meezingt, ook de wereldgodsdiensten zijn van de partij. Op raam I wordt de hoofdfiguur (het Licht, de Zoon) geflankeerd door een kleine figuur die een egyptisch symbool draagt: het eeuwig leven. Raam II verbeeldt wind en water (De Geest). Ook hier een nevenfiguur. Hij houdt in de hand het achtvoudig rad van het Boeddhisme: het wijst de weg naar het heil. Pieter van Kampen merkt op: de cirkel is het beeld van de cyclische wereldbeschouwing: alles komt altijd terug (De Cirkel en het Kruis, New Age-denken en christelijk geloof, bl. 17). Raam III verbeeldt de aarde, de wereld van de mensen. Onderaan vinden we in arabische letters een welkom aan de Islam: „Fijn dat je er ook bent!”. Raam IV, is dat van de Dood (God de Vader) loopt uit op de Alpha en de Omega, hier aangeduid als „het teken van de antiek griekse wereld én het Christendom”.

Het christendom wordt telkens uitgebeeld in de hoofdfiguur. Maar de andere godsdiensten (hoewel van iets mindere waarde) komen mee. Zo schrijft 'De Nieuwe Katechismus' van 1966 op bl. 35: „En wij mogen overtuigd zijn dat in de wijsheid der

godsdiensten het eeuwig Woord, onze Heer Jezus Christus, door zijn Heilige Geest werkzaam is geweest.” Vergelijking met het loflied van Kol. 1:15-20 laat zien dat daar de Heer van de kosmos wordt geloofd om Gods heerlijke daad van verzoening door het bloed van het kruis. Dat kruis en dat bloed worden in het Zonneliel en op de ramen van Pieter Wiegersma pijnlijk gemist. Daardoor kunnen Franciscus en zijn lied makkelijk worden tot voertuigen voor het conciliair proces. Het zal geen toeval zijn dat de paus de wereldgodsdiensten in 1986 voor een gebedsdag juist uitnodigde in Assisi. Peter Beyerhaus wijst erop dat voor deze gelegenheid een Boeddhabeeld op het altaar van de kerk in Assisi werd geplaatst. In een verdediging stelde de paus dat het gebed van de verdedigers van alle godsdiensten zich, door de Heilige Geest geleid, altijd tot dezelfde God richt. Rex Brico vertelt in bedoeld A.D.-artikel dat Franciscus bijzonder populair is geworden. Dat blijkt uit het groeiend aantal boeken dat aan kleine broeder Frans gewijd wordt. Alleen al Gottmer in Haarlem en Kok in Kampen hebben de afgelopen tien jaar samen enkele dozijnen boeken over hem uitgegeven. Ik beluisterde kort geleden een geleerd betoog van een R.K. theoloog, die zei dat de mystiek van Hindoeïsme en Boeddhisme uitloopt op de God en Vader van de Here Jezus Christus. Daarom moesten de behoudende kerken stoppen met zending en oproep tot bekering.

Conclusie: elk mysticisme vloeit makkelijk uit in syncretisme. We moeten lied 400 maar overslaan. Met het Te Deum en het Lutherlied zijn we beter af. En vergeet vooral psalm 148 niet.

Margreet Maljers-Kroes, Alkmaar

Tussen kerk en keuken

Woensdagmorgen

De woensdagmorgen is afwijkend van de andere doordeweekse ochtenden.

Gewoonlijk lees ik eerst de krant voor ik me op de huishoudelijke bezigheden stort, maar 's woensdagmorgens begeef ik me meteen na het ontbijt naar de kleine markt, die aan het eind van de weg, op een plein gehouden wordt.

Om te zeggen, dat je er over de hoofden kunt lopen, zou overdreven zijn, maar het is er vaak aardig druk. Ik ontmoet daar altijd wel een paar zusters van de gemeente die ook van hun gulden een daalder willen maken.

Het neveneffect is dat we redelijk bekend raken met elkaars 'inwendige mens'. Van de uitwendige en geestelijke, waren we al zo'n beetje op de hoogte. Het gemeenteleven gaat haast op het leven in een echt huisgezin lijken. Van mijn oudste broer weet ik al sinds jaar en dag dat hij Bach bemint en van bietjes gruw. Van de kerkelijke broeders wist ik dat niet, maar ik vind het beslist aardig om te weten dat broeder Frank naast de liederen van Willem Vogel, ook dol is op tuinboontjes met mosterdsaus en dat de kindertjes van Josje zoveel sinaas-appels aankunnen, dat het een wonder is dat ze geen oranje tintje vertonen. De man van mijn vriendin Fieke houdt niet van hachee en vindt dat 'eeuwigheid' iets is dat wel erg lang duurt. Dat hij 'eeuwigheid' lang vindt duren verbaast me niet, maar dat hij geen hachee lust wel. Om maar eens een dwarsstraat te noemen. Het is geen kennis waar je iets mee kunt doen, maar tenslotte heeft

Trouw op maandagmorgen een hele achterpagina vol met nutteloze informatie en daar ben ik ook dol op. Belast met voedsel, spoed ik me dan naar huis. Ik roep Janneke, die 's woensdags geen college heeft, met de mededeling dat er koffie met harde broodjes is en vaak zet ik vervolgens de t.v. aan om naar 'E.O. vrouwzijn' te kijken.

Onze t.v. is bejaard en heeft kuren. Soms springt hij over op een raar, donkerrood met zwart, beeld. De ernstige glimlach van de presentatrice verandert dan in een grijns waar een zeeschuimer jaloers op zou zijn en eerlijk gezegd vind ik dat voor een moment wel vermakelijk. Dan komt Janneke naar beneden, die goed om kan gaan met bejaarde t.v.'s en die geeft een mep op de zijkant en een op de bovenkant zodat het beeld weer normaal is en we knabbelen op een broodje en drinken genoegelijk koffie.

Ik kijk graag naar 'Vrouwzijn', al was

het maar om recepten op z'n Vlaams voorgeschoteld te krijgen. Ik probeer vaak op z'n Vlaams 'ui' te zeggen, maar het wil nog niet zo lukken. De recepten trouwens ook niet echt, maar dat ligt aan mij, want ik ben een uil. (Het scheelt maar een letter). Ik gooi altijd iets in de pan, dat niet genoemd wordt en soms geeft dat vreemde combinaties. Het gerecht oogt dan ook anders als op het scherm, maar desondanks smaakt het best.

Het wachten is echter op de 'Vraag van de week'. Voor degene die het programma nooit heeft gezien: Er wordt door een panel een vraag behandeld, die per brief wordt gesteld.

Soms ben ik het met hun adviezen eens en soms zeer oneens. En af en toe zijn Janneke en ik het met elkaar oneens over de oplossing die aangedragen wordt en voeren we na afloop een discussie. Als ik in een slecht humeur ben, vind ik het verrukkelijk om naar dat programma te kijken. Als ik het oneens ben met het panel, kan ik lekker tekeer gaan zonder dat iemand mij vraagt of mijn toorn billijk is ontbrand. Zo werkt die rubriek multifunctioneel.

Heel praktisch.

Eerste nummer Magazine KERK verschenen

HOLLANDSCHE RADING – Woensdag is het eerste nummer van het nieuwe Magazine KERK verschenen. Het weekblad geeft nieuws en informatie over de christelijke wereld in de breedste zin van het woord. Naast binnen- en buitenlands nieuws en nieuws uit christelijke organisaties, bevat het wekelijks een achtergrondverhaal, een kort interview en een column, terwijl in een aantal servicepagina's informatie wordt gegeven over kerkelijke personalia, pas verschenen boeken en de kerkelijke pers van de betreffende week. Ook worden belangrijke vergaderingen en evenementen aangekondigd in een agenda. KERK is geen opinieblad, het wil breed en informatief de actualiteit in kerken en christelijke organisaties volgen. Het richt zich daarmee op hen, die zo volledig mogelijk willen worden geïnformeerd over ontwikkelingen in de christelijke wereld. De redactie van het nieuwe weekblad bestaat uit

Peter Bergwerff (hoofdredacteur), Henk Gringhuis, Hanke Helms, Niek Scheps, Roel Sikkema, Daan van der Waals en Regina van der Steeg (redactie-secretaresse).

KERK is een uitgave van christelijk persbureau Internieuws (INS) in co-productie met het Publiciteitsbureau Christelijk Nederland (PCN), twee bureau's op het gebied van nieuwsvoorziening en publiciteit, die per 1 januari j.l. gestart zijn en beide tot dusver op proef gedraaid hebben. Het nieuwe tijdschrift werd woensdag gepresenteerd op een bijeenkomst in Hollandsche Rading, waarin PCN officieel voor het eerst naar buiten trad.

Voor proefnummers en abonnementen: Magazine KERK, Postbus 321, 3770 AH Barneveld, tel. 03420-91744. De abonnementsprijs is f 87,75 per jaar; voor wie zich voor 1 april 1990 abonneert, bedraagt de prijs voor de rest van 1990 f 57,-

D.W.L. Milo, Nunspeet

Waarschuwendende dromen

Als de ziele luistert,
spreekt het al een taal, dat leeft.

G. Gezelle

Er wordt vandaag nog al eens gesproken en geschreven over occultisme. En aangezien we geneigd zijn alle minder bekende ervaringen met *occult* te stempelen – ten onrechte – willen we graag uw aandacht nog eens richten op ons droomleven. Want wat is *occult* eigenlijk? Letterlijk: wat (nog) bedekt, verborgen is. Ontdek het *occulte* en het is niet langer *occult*; het komt in uw bereik en het blijkt goed of kwaad te zijn. Soms zeer goed. Soms zeer kwaad. Zo de waarschuwendende dromen, fenomenen uit de schaduwkant van ons leven.

De boer in hooitijd

In de Duitse parapsychologische literatuur komt een standaardverhaal voor van een boer, die in de hooitijd zijn wagen voltaste. Althans dat droomde die boer. Zoals een droom komt door veel bezigheid, zei de Prediker. Toen de wagen vol was nam de boer de leidsels – althans zo droomde hij – klom op de voer hooi en liet zijn paarden trekken. Hij kwam de weg op, alles ging goed, tot er een auto aankwam, die de wagen aanreed. De paarden sloegen op hol, de wagen kantelde na een wilde rit, mensen stroomden toe (de boer zag alles in de droom) en zochten onder het verspreide hooi naar de boer. Eindelijk zag hij zichzelf liggen, verpletterd en gestikt. De boer werd zwetend wakker.

Die dag, bij het hooien, was hij de droom nog niet kwijt. Toen hij de wagen vol had, nam hij de leidsels ter hand, klom op de lading en zette zijn paarden aan. Alles ging goed, tot er een auto aankwam, die de hooiwagen aanreed. De boer voelde de schok van de aanrijding en – terwijl zijn paarden er wild van door gingen – liet hij zich behendig langs het laadtouw zakken, kwam heelhuids op de grond.

Hij holde achter het span aan, kwam buiten adem bij de groep mensen die vertwijfeld het hooi ruimden om de verongelukte man te bevrijden. Maar gelukkig: er was geen verongelukte man – die stond er met knikende knieën bij. En kon de Heere danken voor de tijdige waarschuwendingsdroom.

Mevrouw Pilatus

Mag er ook een bijbels voorbeeld bij? Natuurlijk wel – want de bijbel

staat net zo zeer in ons leven als ons leven in de bijbel staat opgetekend.

Denk dan eens aan Pilatus. Zoon van een hoge Romeinse ambtenaar en een Schotse boerenmeid; een bastaard, die levenslang op het scherp van goed en kwaad balanceerde. Hij werd door het Sanhedrin voor zijn karretje gespannen, om het doodvonnis van Jezus Christus te bekrachtigen. Zo lang mogelijk probeerde hij de aansprakelijkheid te ontlopen. Tot zijn vrouw hem de boodschap stuurde: „handen af van deze onschuldige! – ik heb er een nare droom over gehad”.

Heeft Pilatus deze waarschuwendende droom genegeerd? Och, zelfs een dwaas wil nog wel eens naar zijn vrouw luisteren, zeker een bijgelovige Romein. Maar hij werd gechantteerd. Hij ging door de knieën, gaf Jezus over om gekruisigd te worden, werd enkele jaren later in Rome ontboden en vervolgens naar het Franse Vienne verbannen, waar hij een ontijdige dood vond. Zijn vrouw had hem terecht gewaarschuwd. Haar waarschuwendingsdroom kwam uit – zelf is ze door de Oosterse Kerk heilig verklaard.

Job's waarschuwendende dromen

En hebben we eenmaal de bijbel in de hand, laten we dan eens kijken naar het 'dichterlijke' boek Job. (U weet dat sommige theologen het boek als historie zien – andere als een gelijkenis?) Wat het ook zij, *Wahrheit* oder *Dichtung*, het boek Job levert ons grote wijsheid – misschien meer dan we kunnen opnemen.

Daar spreekt 'Job' ineens over dromen, waarschuwendende dromen; en wel op het moment dat de man in zijn beproevingen dreigt onder te gaan. Hij schreeuwt het uit, dat de Heere niet antwoordt, dat de hoogste Rechter zijn rechtszaak veronachtzaamt.

En moet dan de nacht hem inzicht geven in wat hij over dag met zijn volle verstand niet begrijpt? Ja, blijkbaar wel. Het is de raadselachtige Elihu, die als 4e vriend in hoofdstuk 33 opduikt.

„Waarom tegen God twisten?” zegt Elihu – „en denken dat God niet antwoordt?” „God antwoordt wel degelijk als je tot Hem roept, op de

een of andere manier (eenmaal of twee maal) en *men let er niet op!*” Maar in de droom waarschuwt Hij ons (13), vermaant ons, spreekt tot ons, brengt zijn inzettingen in herinnering, wijst ons onze plaats aan: om ons te redden van ondergang, (14-18). En niet alleen in de gewone droom – nog meer in ons koortsijlen; wanneer we 'hard achteruit gaan', en de dood in zicht komt, kunnen we ons leven overzien.

Heeft de mens dan geluk, heeft hij een biddende vriend (engel) die zijn berouw en bekering onder woorden kan brengen, dan kan God een keer in de ziekte brengen – de mens nieuwe kansen geven. Neemt hij de waarschuwing ter harte, dan wordt hij opnieuw „bestraald door het levenslicht” (19-30). En dan komt opnieuw de verzekering: dat God wel degelijk antwoordt – zelfs 2 tot 3 maal – maar dat we moeten „opmerken wat antwoord God ons geeft”. Dan is er vrede voor ons, als we ons van dwaasheid afkeren, Psalm 85:9.

Zijn dromen bedrog?

Het is een dwaas volksgeloof, dat dromen bedrog zijn. Nog erger bijgeloof, dat dromen boodschappen uit een 'occulte' wereld zijn. Alleen al uit het boek Job leren we, dat we op onze dromen moeten *letten*. Wie een half jaar dagelijks zijn dromen optekende, voor ze naar het onderbewustzijn werden teruggedrongen, zal merken, dat er lijn in zit; dat zijn droomleven een afspiegeling is van zijn dagleven. Maar dan een afspiegeling op ander niveau, uit een andere dimensie. De dromen komen weliswaar uit ons eigen onderbewustzijn; maar dat onderbewustzijn is deels archief van onze eigen ervaringen, deels doorgeefstation van de wijsheid van anderen; enkele malen in ons leven doorgeefstation van God zelf (zegt het boek Job...) En een Spaans filosoof zei eens duidelijk: „elke droom is de bode van een werkelijkheid, die vlak bij ons bestaat, zonder dat wij ons van haar bewust zijn”.

Onze nieren onderwijzen ons, Ps. 16

Wat zegt u: onze nieren hebben iets te vertellen? Die 'nieren' zijn natuurlijk zinnebeeldig gebruikt; net zoals ons 'hart' zinnebeeldig ons denk- en gevoelsleven aanduidt. Zo geven onze 'nieren' het beeld van ons diepste zieleleven, ons onderbewuste ik,

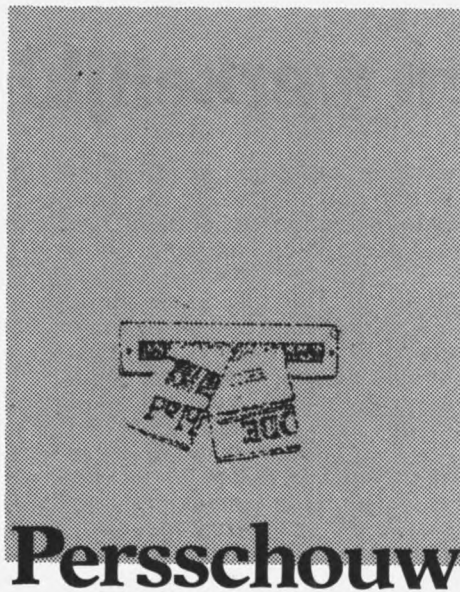
dat maar zelden tot het bewustzijn doordringt. Wel op critieke momenten in ons leven. Bijvoorbeeld als we een waarschuwing nodig hebben. Intussen hebben we kunnen constateren, dat dromen stellig geen bedrog zijn. Zeker, er zijn tal van soorten dromen: wensdromen, voorspellende dromen, openbaringsdromen, lustdromen, angstdromen, standdaarddromen, waarschuwendes dromen. En misschien komen we hier wel eens op terug want het is een zeer boeiend, want menselijk, onderwerp. Maar als we ons vandaag beperken tot onze titel, dan moet hier nog een ding aan worden toegevoegd: de waarschuwing, die een lustdroom kan inhouden.

Alleen voor mannen

Het was de psycholoog Sigmund Freud, die over lustdromen schreef, in de jaren waarin het gereformeerde volk zijn boeken een 'vieze wetenschap' noemde. (Niet helemaal ten onrechte – want Freud zag alle innerlijke roerselen wel wat erg beperkt in het seksuele kader). Maar hij heeft de wetenschap met sprongen vooruitgebracht, de weg geopend tot de diepte-psychologie als ik het goed begrijp. Daarmee is het taboe van de seksualiteit doorbroken, zelfs voor lezers van dit goede blad. Ook dat is niet enkel winst: wie wel eens naar de televisie kijkt, van Veronica tot KRO, zal schrikken van de schaamteloosheid; dat is een vreselijk nadeel. Maar ook zijn christenen vandaag in staat aan hun arts of vertrouwensman te zeggen, wat vorige generaties angstvallig binnenhielden; zodat ze bevrijd kunnen worden van onnodig lijden en frustratie; dat is een kostelijk voordeel.

Welnu – iedere volwassen man weet dat hij, wanneer hij voor langere tijd van geslachtsverkeer verstoken is, lustdromen krijgt. Hij kan er zich voor schamen, kan met zichzelf in de knoop zitten, hij kan ze ontkennen, hij kan ze als troostprijs aanvaarden. Hoe dan ook: hij zit ermee! En wat doet hij ermee?

Droomt een man in lustdromen van zijn eigen vrouw, dan zit hij goed. Dan is hij tot in zijn diepste binnenste trouw aan de vrouw van zijn jeugd. Dan heeft hij geen reden zich te schamen: want een man die zijn vader en moeder verlaten heeft zal zijn vrouw aanhangen, en deze staat 'behaagt aan de Heere'. Een volgend maal over andere dromen?

O. Mooiweer, Enschede

Veluwse vonken

Wanneer zouden we in de kerk-nieuwsrubriek van onze kranten nu eens normale berichten kunnen lezen over de gang van het gemeentelijke leven?

Tot dusver worden we geconfronteerd met wantoestanden, scheuringen, splitsingen, onenigheden. Het bijzondere en bizarre is nieuws, ook in de kerk.

Als er in een kerkverband spanningen zijn of als een deel van de gemeente met een dominee overhoop ligt, dan zijn de kerkjournalisten er als de kippen bij. Rustig aan de arbeid word je opgeschrikt door de telefoon: Kunt u even zeggen hoe u daarover denkt? Kunt u vertellen hoe het nu verder moet? Men wil niet onbeleefd zijn en voelt iets van de irritatie die politici moeten hebben wanneer hun onbeschaamde vragen worden gesteld.

Het is nu eenmaal zo dat we in deze wereld via de media geporteerd zijn voor het abnormale, want dat is normaal.

Maar het normale van een gemeente en het gemeentelijke werk?

Een dominee, die zondag aan zondag op de preekstoel staat en die zijn preek houdt misschien met veel pijn of ook met veel vreugde en die onder het preken merkt: de gemeente luistert. Ziet hij het goed dat die kerkganger instemmend knikt? Verbeeldt hij het zich dat een andere kerkganger een glimlach op het gelaat krijgt bij de boodschap van het bevrijdende evangelie?

In de consistorie na de preek zijn er soms wijze broeders, die een bemoedigende en stimulerende, van geestelijk inzicht getuigende, opmerking maken. Opmerkingen, die de prediker moed geven om verder te gaan. Ze raakten juist die zaak, die hij zo moeilijk kon verwoorden en waarover hij zo lang had gewikt

en gewogen. Maar dat komt niet in de krant en dat bepaalt toch meer het ambtelijke en gemeentelijke leven dan een ruzie hier en een conflict daar.

En dan de gestage arbeid van de ouderlingen, die series huisbezoeken hebben af te leggen. Moeilijk werk vaak om de mensen te bereiken, werkelijk contact te maken en het hart te raken zodat geestelijke leiding wordt gegeven. En toch gezegend die eenvoudige broeder, die dat mag doen en het wordt Gode zij dank nog gedaan. En tot zijn vreugde zag hij de volgende keer de bezochte broeder en zuster aan het Avondmaal. Maar wie merkt het op? En dan het ziekenbezoek. De pastor in het ziekenhuis. Hij treft het. Een rustige kamer op een goed uitgezocht uur – geen bezoekuur, geen verzorging door verpleegsters. Hij bezoekt zijn gemeentelid en heeft tegelijk gelegenheid ook een woord te richten tot de andere patiënten. Als hij met zorg Gods Woord uitkiest en leest en niemand bezwaar heeft dat hij voor allen bidt, dan wordt er eeuwigheidswerk gedaan in die minuten. Laten we dwars door miezerige kleinheid heen oog hebben voor Gods werk in Zijn kerk.

Dit stuk is van de hand van ds. J.H. Velema, emeritus-predikant van de christelijke gereformeerde kerken, wonend te Nunspeet. 'Veluwse Vonken' is de hem toevertrouwde rubriek in het reformatorisch opinieblad KOERS. Het is goed, dat deze dingen naar voren worden gebracht. We vergapen ons aan het spectaculaire. Wat de pers naar buiten brengt aan kerkelijke conflicten en allerlei schandalen bevredigt en prikkelt het publiek. Dat is dan uiteraard onderwerp van gesprek. Er wordt vaak ook op de kansels aandacht aan besteed. Maar wanneer een dominee één en ander releveert betreffende de vruchten van zijn werk, die hij plukken mag, en iets vertelt van de reacties op zijn prediking niet alleen in eigen gemeente, maar ook elders in het land, wordt hij gauw versleten voor een man, die nogal zelfingenomen is. Hij doet het toch zo goed! Daar kunnen zijn kollega's een puntje aan zuigen. Terwijl die die naar van het evangelie met al zijn zonden en tekorten alleen maar bedoelde te laten merken hoe hijzelf onder de indruk gekomen is van de indringende werkzaamheid van de Heilige Geest, die harten ombuigt en dáár troost brengt waar mensenwoorden falen. O zeker, de zonde van de hoogmoed ligt op de loer! Daar niet van. Maar toch: Gods werk gaat door en dat bemoedigt de heraut van de grote Koning enorm. Hij kan weer verder op de weg, die zijn Zender hem wijst, en gaat zo niet ten onder aan de kritiek, die hij moet inkasseren en ook niet aan de ongehoorzaamheid aan het Woord, die hij moet konstaten!

E. Stamhuis, Bennekom

Waarneming en werkelijkheid

(Lezing tijdens de introductieweek van de Civitas Studiosorum Reformatorum te Delft, op 23 aug. 1989).

1. In de aankondiging van dit verhaal hebben we gezegd: *Eenzelfde toestand of gebeurtenis wordt door diverse mensen vaak geheel verschillend gezien en beoordeeld.* Op deze uitspraak willen we nu eerst nog wat nader ingaan, mede aan de hand van enkele voorbeelden. Deze voorbeelden ontleen we aan het dagelijkse leven, maar ook aan gedachten en levenshoudingen die op wetenschappelijke ideeën en onderzoeken zijn gebaseerd.

2. Een heel bekend verschijnsel is het verschil in beschrijving en beoordeling door verschillende getuigen van de juiste toedracht van een ongeval. Blijkbaar beleven we zo'n plotselinge gebeurtenis op een verschillende manier en is onze waarneming erg *selectief*. Ook staan we snel klaar met een oordeel over de *schuldvraag* en spreken sympathieën en antipatieën daarin onmiddellijk mee; ze kleuren de beschrijving van de toedracht soms in hoge mate. We zijn blijkbaar snel en gemakkelijk *bevooroordeeld*.

Eenzelfde soort vooroordeel speelt vaak een rol in onze beoordeling van vreemdelingen, bijv. als het gaat om oorzaken van crimineel gedrag. Het gevoel dat de ontmoeting met mensen van een ander ras, een andere cultuur, een ander geloof, bij ons oproept is vaak dat van *antipatie*, van *tegenzin*. Soms leidt dat zelfs tot georganiseerde confrontaties. Maar bij anderen, vooral bij hen die in het persoonlijke vlak met vreemdelingen hebben kennis gemaakt, roept zo'n ontmoeting vaak juist *sympatie*, *meeleven* en *waardering* op. Toch gaat het in beide gevallen om de beoordeling van eenzelfde situatie.

3. Ook in het wetenschappelijke vlak krijgen waarnemingen vaak een interpretatie die door vooroordelen wordt gevoed, *meestal zelfs zonder dat men zich dat zelf bewust is*.

Het vertrouwen op de uitkomsten van natuurwetenschappelijk onderzoek is in onze westerse wereld vaak heel sterk geweest; meten is weten, zegt men dan. Dat is mede gevoed door de resultaten die zijn behaald door de verbinding van de natuurwetenschap met de techniek en van de wiskunde met de economie. Dat samenspel is uitgegroeid tot een *autonoom complex*; autonoom omdat het zijn eigen wetten

stelt voor intern gebruik en omdat het zich aan de grenzen afschermt tegen invloeden van buitenaf. *De gevolgen zijn niet uitgebleven.*

Dat afschermen bijv. tegen morele en godsdienstige bezwaren is in velerlei opzicht zelfs vrij agressief gebeurd door ook de mens zelf te gaan zien als een machine, zij het dan ook als een zeer complexe. Dat is een wijsgerige stroming die al enkele eeuwen oud is en die veel successen heeft geboekt, bijv. in het medische vlak en in de industrie. Verzet ertegen is onder meer gerezen uit de arbeiderswereld, omdat juist daar het uitbannen van morele waarden in de mensbeschouwing tot *menonwaardige toestanden* leidde. Toch heeft ook het Marxisme – want daarop doel ik – zich van dat autonome complex niet los kunnen maken. Het heeft alleen het zwaartepunt in de mensbeschouwing verlegd van het *natuurwetenschappelijke* naar het *maatschappelijke*, met name naar de economische en sociale aspecten daarvan. Ook dat heeft weer een *gesloten wereldbeeld* opgeleverd, waarin aan morele vragen, rechtsbeginselen en (andere) geloofsovertuigingen geen eigen plaats en invloed werd gegund.

4. Toen eeuwen terug die natuurwetenschappelijk gekleurde mens- en wereldbeschouwing ontstond was er nog voldoende bijbels-godsdienstig besef en invloed om die nieuwe wetenschappelijke denkwijze in het godsdienstige leven in te bouwen, te incorporeren. Dat leidde er wel toe dat men de wereld ging zien als een mechanisme, als een eens door God geschapen uurwerk, dat door Hem in gang was gezet en sindsdien met de regelmaat van de klok bleef lopen. Isaäc Newton, die tot het onderzoek veel had bijgedragen, was een beroemd geleerde en tevens een gelovig man. Hij kreeg het met de gedachte aan het gemechaniseerde wereldbeeld knap benauwd: God kon in die gedachtengang immers wel op zijn lauweren gaan rusten, alles liep toch wel door. Toen hem dit als een consequentie van zijn eigen vindingen voor ogen werd gehouden had hij daar eigenlijk geen goed weerwoord tegen.

Zo kon het geloof *versmallen* tot het vertrouwen op Jezus als vergever van zonde en schuld in het *persoonlijke* leven, tot zaligmaker, vooral voor later, na het sterven. Toch was dat godsdienstige leven en het rechtsbesef nog voldoende geworteld in de samenleving om een ze-

kere eigen plaats voor kerk en rechtspraak veilig te stellen, soms zelfs tegen de heersende machten in, maar toch ook vaak helaas daarmee samenspannend. In het later opgekomen Marxisme is die verdraagzaamheid uitgebannen om plaats te maken voor het religieuze karakter van de vooral economisch gekleurde mens- en wereldbeschouwing.

5. We komen nu tot een *voorlopige eerste conclusie*: De werkelijkheid vertoont een aantal aspecten, zoals het natuurlijke, het sociale, het economische, het juridische, het morele en het geloofsaspect. Deze indeling en onderscheiding is wat globaal en kan verder worden verfijnd en aangevuld; maar voor onze beschouwing is ze nu voldoende om te illustreren dat *elk van deze aspecten een universele mens- en wereldbeschouwing kan opleveren* door nl. van het vooroordeel uit te gaan dat zo'n aspect ook het wezen van de mens bepaalt. Ook het historische aspect is vandaag in dit opzicht belangrijk, al hebben we dat verder niet genoemd. Wel moeten we ons goed realiseren dat de aanhanger van zo'n wereldbeeld de fundering ervan nooit een vooroordeel zal noemen, maar juist een wetenschappelijk verantwoord oordeel, dat de waarheid omtrent de werkelijkheid aan het licht brengt.

Een beeld kan dit misschien verduidelijken. Stel u hebt een bundel lampen in alle kleuren van de regenboog. Als u ze allemaal gelijktijdig ontsteekt hebt u in zijn totaliteit wit licht, zoals het zonlicht. Daarmee beschijnt u de omgeving, die dusdoende in haar echte kleuren en vormen kenbaar wordt. Nu stellen in dit beeld de afzonderlijke kleuren de verschillende aspecten voor van de wereld om u heen, uw omgeving. Ontsteekt u nu alleen een lamp van één bepaalde kleur, bijv. groen, dan zal uw omgeving ook groen oplichten, de overheersende kleur groen aannemen. Een ander, die alleen het rode licht ontsteekt, zal echter een rode wereld ontwaren; een derde ziet de werkelijkheid voornamelijk in allerlei schakeringen blauw, omdat hij alleen de blauwe lamp aan heeft. Als men nu de waarnemingen en ervaringen onderling uitwisselt, blijkt dat men soms over hetzelfde praat – de vormen bijv. zijn voor allen dezelfde – maar op een ander moment lijkt het wel of men in totaal verschillende werelden leeft: De een in een groene, de ander in een rode en een derde in een blauwe wereld. *De spraakverwarring ontstaat dus niet omdat er verschillende aspecten*

zijn, elk met zijn eigen universele betekenis, maar omdat men aan één van die aspecten van de werkelijkheid een allesoverheersende waarde toekent, een waarde die in betekenis ver uitgaat boven die van alle andere en die de structuur van alles bepaalt, de mens inbegrepen.

6. De vraag rijst nu waardoor dit komt, die kennelijk onontkoombare noodzaak om zo'n centrale allesbeheersende visie te ontwikkelen. Het antwoord is: *Het zit in de aard van de mens als zodanig om de werkelijkheid als een eenheid, een totaliteit, te beleven, te zien.* Wij willen de wereld als een kosmos zien en niet als een chaos. Nu zijn er wel wetenschappers die de werkelijkheid beleven als een chaos, als iets dat ontstaan is uit een toevallige samenloop van omstandigheden, door kansrekening enigszins te benaderen. Maar daarmee heeft men langs een omweg toch weer een samenhang aangenomen, nl. die welke statistisch en niet deterministisch wordt beschreven. En dat is weer één aspect, ten grondslag liggend aan een éenzijdige beschouwingswijze, die over de grenzen van de wiskunde heen tot een allesbeheersend beginsel wordt verklaard. Het gaat ook hier dus weer om éénkleurig licht, om de verabsolutering van één aspect.

7. Nu heeft de wetenschappelijke analyse van de verschillende werkelijkheidsaspecten in onze westerse wereld een schat aan kennis en inzicht aan het licht gebracht. Ook heeft dit de basis gevormd voor een ongekende welvaart in de ontwikkeling van techniek, economie en geneeskunde. Er zijn veel redenen om dit zeer te waarderen. Maar het heeft ons wel een wereld gebracht die éenzijdig van aard is en door autonoom verklaarde wetten is omkaderd. *En omdat de werkelijke wereld veelkleurig is en eindeloos rijk aan variaties, kan men er niet straffeloos een deel uitlichten en tot grondnoemer van alles verklaren zonder het verband met de totaliteit te verliezen.*

Het is ermee als met een ballonnetje dat steeds maar verder wordt opgeblazen: Het barst tenslotte. In onze wereld van vandaag is dit proces zich bezig te voltrekken omdat we de natuur hadden buitengesloten. Ze paste eigenlijk alleen in ons schema, ons systeem, als de leverancier van grondstoffen en als stortplaats van afvalstoffen. We spreken daarom ook van *milieu*, van de omgeving waarin zich onze samenle-

vingsprocessen afspelen. In het Engels heet het 'environment', in het Duits 'Umwelt'. *Het is eigenlijk een heel bedenkelijke en onthullende benaming van die andere wereld, waaraan wij onze grondstoffen ontleenen en waarin wij ons afval weer dumpen.* Het is een wereld die verder niet meedoet, die ligt buiten de grenzen van ons autonoom geachte leefgebied. *Het is zelfs zo dat wij ook de zgn. derde wereld in zeker opzicht als een deel van dat milieu zijn gaan zien; als een voor ons vreemde wereld die wel mee mag doen als het maar niet ten koste gaat van onze eigen wereld die we steeds veilig willen stellen.*

De reacties van de natuur op de wijze waarop wij haar hebben gezien en behandeld beginnen de laatste jaren merkbaar te worden. Wij zijn daar nerveus onder, voelen ons bedreigd. Wij bedenken tegenmaatregelen, maar zijn toch de natuur nog maar heel weinig anders gaan zien dan als ons milieu waarover wij beschikken.

8. Daarbij komt nog dat de eenzijdige kijk op de mens, vanwege de ver doorgevoerde wetenschappelijke specialisaties binnen het bovengeschetste systeem, geen bevrediging meer schenkt en vaak een *vervreemdend* effect heeft. We zoeken de remedie in de intensivering van onze bestaande methoden of we onttrekken ons aan deze gespecialiseerde wereld door te vluchten in mystieke beschouwingen die ons een totaalbeeld moeten geven. Ik denk hierbij aan oosterse godsdiensten, aan holistische theorieën, aan de zg. New Age-beweging. Zij moeten dienen om de vervreemding op te heffen die zich van velen meester maakt in onze éenzijdige cultuur.

In al die beschouwingswijzen – ook in die van het dóórgaan op de bestaande manier – *ligt in feite de erkenning van de centrale religieuze positie van de mens in de kosmos.* Toch zijn er velen die dat ontkennen; die de mens bijv. in een ogenschijnlijk nederige positie plaatsen van een brokje natuur, ontstaan als resultaat van een miljoenen jaren vergend evolutionair proces, op een planeet als een stipje in een uithoek van het onmetelijke heelal. Maar in feite zit in die éenzijdige beschouwingswijze nu juist de bevestiging van de religieuze positiekeuze die men wil ontkennen. Niemand ontkomt daaraan, niemand kan de verantwoordelijkheid voor de geschapen werkelijkheid ontvluchten. *Want dat is nu precies waarin de mens mèn is.*

9. Wij komen daarmee aan onze *eigen positiekeuze*. Die houdt allereerst in dat we de aarde, onszelf en onze naaste aanvaarden als deelhebbend aan de *creatuurlijke* werkelijkheid die van Christus is en in Hem haar bestaan heeft. „Hij kwam tot het zijne” (Joh. 1:11^a) „in Hem zijn alle dingen gechapen” „alle dingen hebben hun bestaan in Hem” (Col. 1:16, 17).

Dat betekent voorts de erkenning dat wij onze menselijkheid, ons menszijn-in-verantwoordelijkheid tegenover God en zijn schepping dagelijks weer willen ontlopen: „en de zijnen hebben Hem niet aangenomen” (Joh. 1:11b).

Dat zegt verder dat wij ons autonome ik, ons zelf moeten verlaten om ons tesamen met de ganse creatuur aan Hem toe te vertrouwen: „Doch allen die Hem aangenomen hebben, hun heeft Hij macht gegeven om kinderen Gods te worden...” (Joh. 1:12).

Dat betekent ook dat wij in onze omgang met de schepping zorgvuldig zijn, *de in Christus geschapen en verlore structuren erkennen en respecteren*: „Want het heeft de ganse volheid behaagd in Hem woning te maken, en door Hem, vrede gemaakt hebbend door het bloed van Zijn kruis, alle dingen weer met Zich te verzoenen, door Hem, hetzij wat op de aarde, hetzij wat in de hemelen is.” (Col. 1:19, 20).

Dat zegt ons dat wij ons ook bij studie en onderzoek door liefde laten leiden en niet door gewin. Dat wij ons wachten voor eenzijdigheden en de eenheid en volheid van de creatuurlijke werkelijkheid in Christus voor ogen houden, ook als wij ons bekwamen in allerlei gespecialiseerde takken van wetenschap. *Want de Schepping is meer dan de natuur, zij omvat ook de geschiedenis, de cultuur, de samenleving in al haar structuren. Christus is niet gekomen om te ontbinden, maar om te vervullen* (naar Matth. 5:17).

10. *Want tenslotte wordt, bij alle mensen en ook bij onszelf, de hoedanigheid van elke menselijke ervaring bepaald door de religieuze interpretatie die men er zelf aan geeft.* Ook een wetenschappelijke studie ontkomt daaraan niet en we hebben boven gezien hoezeer die ervaringen door allerlei eenzijdigheden en verabsoluteringen gekleurd kunnen zijn. Ook christenen zijn daartegen niet immuun, wanneer zij technisch-wetenschappelijk onder-

zoek doen, noch wanneer zij zich inzetten voor bijv. wetenschappelijk onderzoek van de Bijbel naar zijn tijdelijke aspecten.

Allen zijn we geneigd daarbij Christus te elimineren door Hem een functionele plaats toe te dichten: Als profetische figuur, als godsdienstleeraar of rabbi, als historievormer, als wonderdokter, als een wat wereldvreemde idealist of als wat dan ook. Zo willen wij best op onderscheidene wijze en terecht Zijn aandeel in de ontwikkeling van de strijd der geesten erkennen, mits Hij maar niet erkend wordt als degene die Hij in werkelijkheid ten volle is: De Messias, de Christus der Schriften, „door wie alle dingen zijn en wij door Hem.” (1 Cor. 8:6), „in wie al de schatten der wijsheid en kennis verborgen zijn.” (Kol. 2:3).

„Uw woord is een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad” (Ps. 119:105). We moeten echter niet in dat licht staren, want dan raken we verblind. Maar we moeten letten op het pad dat door het woord van God verlicht wordt. „Want bij U is de bron van het leven, in Uw licht zien wij het licht” (Ps. 36:10). Heel praktisch houdt dit ook in dat wij niet domweg vakken leren om zo vlot mogelijk door de examens te rollen, maar dat wij elkaar helpen bij het verstaan van de achtergronden en de betekenis van het door ons gekozen vakgebied, ook voor de wereld van vandaag en voor die van morgen. Want daarvoor heb je elkaar nodig, in Christus.

H. Algra, Den Helder

Een avondje bijbelclub

Vrijdagavond, even voor 8 uur. Negen kinderen van de hoogste klassen van de basisschool zitten bij elkaar in een woonkamer. Het is weer tijd voor de bijbelclub.

Jongens en meisjes

Om klokslag 8 uur wordt er gestart. Vijf jongens en vier meisjes. De gemeente waar deze bijbelclub gehouden wordt is klein en er zijn maar weinig kinderen in de leeftijd van 10 tot 12 jaar. Toch is er een redelijke opkomst, want er zijn 3 kinderen via het kinderevangelisatiewerk op deze club gekomen. De meisjes en de jongens zitten apart van elkaar. Dat hoort er nu eenmaal bij op deze leeftijd. Af en toe blijkt er ook sprake te zijn van een gezonde rivaliteit tussen de 'jongens' en de 'meiden'.

Notulen

Na het gebed worden de notulen gelezen. Echte notulen, waarbij iedere keer een ander lid zorgt voor het verslag. Wanneer je een avond gemist hebt kun je er achteraf toch nog achter komen wat er de vorige keer behandeld is. Dit seizoen is men bezig met de behandeling van 'Richteren'. Niet alleen de bekende richters komen aan bod (die hoor je op school ook wel), maar zeker ook de minder bekende. De rode draad is de heilsgeschiedenis van het volk Israël.

Bijbelstudie

Vanavond is Richteren 13 aan de beurt. Iedereen mag een vers lezen. Zo komen achter elkaar Anco, Wytze, Reinier, Robert, Marjolein, Louise, Annemieke, Nynke en Roel aan de beurt. De leiding is in handen van 2 moeders. Nadat er een vers gelezen is, worden er vragen over gesteld. De richters vertelden hoe het volk Israël moest leven. Maar het ging steeds weer verkeerd. In vers 3 wordt gezegd: „gij zult zwanger worden en een zoon baren”. „Waar kennen jullie die tekst van?” Inderdaad, voor kerst ging het daar ook over. Een moeilijke vraag is wat een nazireër is (vers 5), maar het antwoord komt wel. Iemand die dingen voor God doet, die het volk moet verlossen. Een andere nazireër was Samuel.

In de tekst worden ook de onreine dieren genoemd. Eén van de kinderen weet de kenmerken van die dieren op te noemen. Veel volwassenen zouden hier toch met de mond vol tanden staan...

De geschiedenis van Richteren 13 gaat over een bekende richter: Sim-

son. Iemand is heel benieuwd naar de betekenis van namen. Simson blijkt 'zonnenschijn' of ook 'uitzicht' te betekenen.

Wanneer het bijbelgedeelte is gelezen schrijven de kinderen de naam van Simson op de boekenlegger, waar al heel wat namen op vermeld staan.

Wat opvalt is: een stevige bijbelstudie, waarbij goed meegedaan wordt. Bijna een half uur hard doorwerken. Toch blijft iedereen heel goed meedoen. De pauze is dan ook wel verdiend.

Vrije bijdrage

Na de pauze een vrije bijdrage: een teken-estafette. Eén van de kinderen fluistert op de gang een woord in en dat moet dan getekend worden. Als het woord geraden is, is de volgende aan de beurt. De strijd gaat (uiteraard) tussen de jongens en de meisjes... Af en toe is de overeenkomst wat moeilijk te achterhalen. Zo wordt een vrachtauto (in aanbouw) aangezien voor Ruud Gullit. Als één groep klaar is: „Hé, hé, de meiden winnen weer!”

Er zijn nog een paar minuten over. De opdracht is: „Zoek de verschillen!” Alle kinderen hebben een twee tekeningen met in totaal 10 verschillen. Als de eerste klaar is, zit ik nog naarstig te zoeken naar het 3e verschil... „Help meneer Algra eens!” zo wordt opgemerkt, „hij zit in de puree!”

Rondvraag

Ook een echte rondvraag hoort erbij. Iemand vraagt of een boottocht duur is. De betekenis van deze vraag ontgaat me, maar het raadsel wordt al snel opgelost. Het jaar wordt afgesloten met een uitje. Een boottocht is een mogelijkheid, maar de jongens kiezen voor 'fikkie op het strand!' Na de rondvraag wordt God gedankt voor zijn goede zorgen.

Tenslotte

In een uur kan veel gebeuren. Om 9 uur gaat iedereen weer naar huis. Een avondje bijbelclub is een eneroverende gebeurtenis. Maar het is ook een hoeksteen van het gemeenteleven: jonge kinderen leren om actief met de boodschap van de bijbel bezig te zijn.

Dan of als?

Het voorbeeld haalde ik uit het tijdschrift Onze Taal. Ik dacht: „Laat ik eens proberen of de leerlingen dat begrijpen.” En dus schreef ik op het bord: Vrijen is fijner dan/als je denkt. Ze begrepen het.

T.H.

C. v. Baardewijk, Apeldoorn

„Ga heen, doe gij evenzo”

In gesprek met Theo van Hoof:

Hoog-Catharijne in Utrecht. Wat je ook maar hebben wilt of nodig hebt – het is er. Hoog-Catharijne – het lichte paradijs van de overvloed-maatschappij en tegelijk de donkere wereld van het tekort – de wereld van junks, zwervers, uitgeslotenen en weglopers. Verwarrend en verbijsterend.

In die neerdrukkende en vaak sinistere omgeving werkt Theo van Hoof. En niet alleen daar. Ook in de omgeving van de gevreesde delen van het Rotterdamse en Amsterdamse Centraal Station is hij aanwezig. Niet opvallend en luidruchtig. Theo is een zachte aardige man, die vriendelijkheid en rust uitstraalt. Ik had een gesprek met hem.

Wie is Theo van Hoof?

Een gewone man. Ik ben 47 jaar, getrouwd en vader van twee zoons. Sinds 10 jaar ongeveer werk ik onder randgroepjongeren, verslaafden en zwervers op de grote stations.

Waarom doe je dat?

Ik zie het als een opdracht. Ik voel me ertoe geroepen. Een aantal jaren geleden was ik verkoper en administrateur in een bedrijf. Ik raakte zonder werk en werd straathoekwerker, straatevangelist, zeg maar.

Wat bewoog je om juist dat te gaan doen? Je had toch ook een gewone baan kunnen zoeken.

Ik kwam uit een groot Rooms-Katholiek gezin. Maar wat persoonlijk geloof was wist ik niet en de Bijbel kende ik niet. Bij het sterfbed van mijn moeder is er iets ingrijpend in mij gebeurd. Van toen af wilde ik God echt leren kennen. Hij heeft me gezocht en gevonden en toen ging Zijn Woord steeds meer voor me leven en tot me spreken.

Toen koos je voor dit werk?

Ja, ik las ook in de Bijbel de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan. Nou ja, net als die reiziger was ik a.h.w. 'opgeraapt' en nu zei Jezus tegen mij: „Ga heen, doe gij evenzo”. Aan de klem van die opdracht kon ik niet meer ontkomen. Ik moest nu anderen opzoeken en barmhartig voor hen zijn.

Je zoekt op.

Ja, je moet erop uitgaan. Zijn waar de anderen zijn. Niet wachten tot mensen naar je toe komen. Uitgaan: de straat op en de markt. Naar het winkelcentrum. In mijn geval vooral: naar de stations. Dat zijn echt de ontmoetingsplaatsen met reizigers en de verzamelplaatsen van de randfiguren.

Hoe gaat dat nou in de praktijk?

Klamp je zomaar mensen aan?

't Is een zaak van vertrouwen winnen. Je hebt dus allerlei plaatsen waar zwervers liggen en zitten en rondhangen, ontmoetingspunten van gebruikers en handelaars. Ik ga er gewoon bij en tussen staan. Na verloop van tijd kennen ze je en zijn er bereid om met je te praten. Ik begin dan gewoon over alledaagse dingen, geef 'es een folder en soms al heel snel beginnen ze te praten over hun problemen of zeggen iets waarbij je aan kunt haken.

Staan die mensen dan zo gauw klaar met hun verhaal?

Nee, ik zeg al: 't is een zaak van vertrouwen, van geduld ook. 't Contact ontstaat soms nadat ik ze wat aangeboden heb. 'n Kop koffie, een broodje, een hap nassie uit de muur. Sommigen hebben echt grote honger: het geld is besteed aan drugs... Dan komt er soms openheid. Ja, met alles wat ik heb probeer ik dan duidelijk te maken dat er een God van liefde is die hen zoekt, bij Wie ze echt terecht kunnen. Die zegt: Ik ben de deur. Dat wil ik zo graag duidelijk maken: dat Hij zoekt, dat Hij je graag bij Zich wil hebben. Dat dat ook geldt voor mensen die hun leven verziekt hebben of slachtoffer zijn geworden van anderen. He, want lang niet iedereen is schuldig aan z'n ellende. Ik kom ze tegen: mensen die alles gemist hebben. Geborgenheid, nabijheid, hulp, troost. Je hoort de vreselijkste dingen. Jij en ik: wij hebben zoveel dat anderen gemist hebben.

Ben je nooit bang?

Weinig. Je moet natuurlijk het gevaar niet zoeken. Maar verder... Wat staat er ook aan het eind van het Johannes-evangelie? O, nee, 't is Mattheüs: „En zie, Ik ben met u al de dagen, tot aan de voleinding der wereld.” Als Hij je stuurt, zal Hij ook wel voor je zorgen. Vandaag net zo goed.

Welke ontmoetingen had je de laatste tijd?

B.v. met twee broers. Allebei gokverslaafd. Ze hebben grote schulden en mogen niet meer thuis komen. Met jonge ouders, zwervers, met hun kind. Ouders beiden verslaafd. Met een jong meisje dat door haar vriend letterlijk de prostitutie ingetrapt is. Met Piet, zal ik hem maar noemen, die verslaafd is en gehandicapt. Hij kan door zijn handicap niet meer op jacht en is dealer geworden. Piet bedelt altijd om patat. Door hem kreeg ik weer contact met een ander die echt wil luisteren.

Je deelt je geloof en je eten.

Ja, ik wil in de ander Christus zien. Mattheüs 25: Ik heb honger geleden en gij hebt Mij te eten gegeven; Ik ben een vreemdeling geweest en gij hebt Mij gehuisvest.

Zie je veranderingen?

Soms. Soms mis je mensen die zijn overleden. Ze hebben een snelle dood gezocht of een langzame. Sommigen veranderen. Komen tot geloof en een nieuw leven. Het gebeurt. Ongelofelijk wat God kan.

Is het contact toch niet te vluchtig? Is er geen behoefte aan hulp op lange termijn?

Ja, dringend.

We zijn bezig met het voorbereiden van een plaats voor een woongemeenschap. Zo'n woon- en leefgemeenschap kan heel goed functioneren. Ik heb daar voorbeelden van gezien in ons land en ook onlangs in Engeland. Ik heb op het ogenblik contact met zo'n twintig mensen uit alle delen van het land die echt hunkeren om bij anderen te horen, die er geweldig naar verlangen deel uit te maken van zo'n gemeenschap. We hebben een behuizing op het oog waar we een veilige plaats van kunnen maken, waar mensen langere tijd kunnen zijn waar ze begeleiding vinden en een luisterend oor. Hiervoor hebben we steun en hulp nodig en voorbede. We willen erg graag meer contact nog met kerken en geloofsgemeenschappen...

Ik was onder de indruk van dit gesprek met Theo van Hoof, een gedrevene die op een rustige manier z'n Meester volgt. Wilt u op de hoogte blijven van zijn werk? Schrijf naar: Van Oldenbarneveltstraat 90, 3882 CG Putten (Gld.), tel. 03418-60259 en u ontvangt dan regelmatig de nieuwsbrief 'Poustinia'. Theo wil ook graag komen vertellen op jeugdsamenkomsten of gemeentevondens e.d. U kunt hem uitnodigen via C. v. Baardewijk, Prentsnijdershorst 204, 7328 VE Apeldoorn, tel. 055-418607.

C. Bakker, Enschede

Indrukken uit Zuid-Afrika

Een eerste kennismaking

Van 19 mei tot 9 juni '89 had ik met anderen een studiereis naar de Republiek Suid-Afrika (R.S.A.). Wij maakten met meer dan 64 verschillende personen van verschillende rassen en standen kennis: veel hooggeplaatste en leidinggevende figuren waren daarbij.*

Er is, dat verstaat u, ontzettend veel gesproken over de problemen die zich daar voordoen. Ons werd meegedeeld: als u een oplossing hebt, heel graag... dan zal dat de 507e oplossing zijn die ons wordt aange-reikt.

Eén ding is ons allemaal wel duidelijk geworden: de situatie ginds ligt veel ingewikkelder dan wij hier in Nederland denken. Men moet met zo ontzettend veel factoren rekening houden dat een oplossing niet zo een twee drie gevonden kan worden. Men hoort nogal eens de opvatting huldigen: In de R.S.A. staat blank tegenover zwart. En uiteraard. Zou dat dan het resultaat zijn van de zogenaamde apartheid? Was het maar waar.

Om te beginnen: als men het over blank heeft, wie bedoelt men dan? Er zijn verschillende soorten blanken: Afrikaanders natuurlijk – de nakomelingen van de boeren; Engelsen en Schotten, met wie de Afrikaanders nog steeds problemen hebben sinds de Boeren-oorlog en de Britse overheersing; Duitsers, en de laatste tijd Portugezen – uit hun vroegere kolonie Mozambique; Fransen, Joden en zoveel meer. Geen eenheid dus, althans niet in die zin, dat je kunt spreken van één volk, een blanke natie.

We raken hier direct al een ander punt, dat we dikwijls over het hoofd zien. Suid-Afrika is geen kolonie, zoals Rhodesië (het huidige Zimbabwe) of Nederlands Oost Indië (Indonesië) waren. Toen die kolonies zelfstandig werden, konden de Engelsen, de Nederlanders enz. terug gaan naar het moederland, Engeland dan wel Nederland.

Maar waar moeten de Afrikaanders heen, om die alleen maar te noemen? Ze hebben geen vaderland dan Suid-Afrika. Ze zeggen dan ook: Ek is baie lief vir Suid-Afrika; dat wil zeggen: Ik heb Zuid-Afrika lief, het is mijn land, ook ons vaderland. Met opzet: ook ons vaderland. Want de blanke bevolking van de R.S.A. beseft heel goed dat ze niet de enige bewoners van de republiek zijn. Behalve blanken heeft de republiek ook een behoorlijk contingent kleurlingen (nakomelingen van vroegere slaven, die door de Nederlanders van elders destijds zijn ingevoerd, en de oorspronkelijke Hottentotten

die zich met de blanken vermengd hebben). Voorts zijn er Indiërs, en tenslotte de z.g. Swartmense. Die laatste vormen het grootste aantal bewoners van de republiek. Maar denk niet dat ze een eenheid vormen. Integendeel. De Swartmense bestaan uit zeker 9 verschillende volken die 9 verschillende talen spreken... talen die evenveel verschillen als het Nederlands van het Russisch of het Frans: de Zulu's, Xhosa's, Tswana's, Vensa's, Swazi's, Ndebele's, Sotho's (twee verschillende soorten) en de Shangaan Tsonga's.

Een lappendeken van volkeren dus, een Babylonische spraakverwarring, een bontgekleurd patroon van gewoontes en culturen. Daarbij komt dan de enorme hoeveelheid vluchtelingen uit omliggende, vroegere en thans bevrijde, kolonies: in 1981 waren dat volgens de Hoge Raad van vluchtelingen: 280.000. Thans komen daar 30.000 vluchtelingen alleen uit Mozambique per jaar bij, en verder 1800 per week van nog weer andere staten in Zuidelijk Afrika. En als het nu maar boterde tussen de verschillende zwarte volken...

Helaas is dat niet het geval. Je kunt niet zeggen: blank staat tegenover zwart; eerder staat zwart tegenover zwart. Het stormt nogal eens, hebben we begrepen.

Ieder, die een beetje met varen vertrouwd is, weet, dat het erg moeilijk is een schip in de storm te sturen. En... wat we allen weten, althans behoren te weten zo dat het ons wat bescheiden maakt is, om weer een gezegde uit de scheepvaart aan te halen: 'De beste stuurman staat aan wal'.

Ik denk dat dit gezegde in meer dan een opzicht op ons, Nederlanders, van toepassing is. Wij, hier in het verre Nederland, weten zo heel goed, hoe het in Suid-Afrika in elkaar zit, en hoe het zal moeten. De enige remedie tegen deze waan is: ga er eens heen... en zie. Dan ga je wel wat genuanceerder over de dingen denken.

Hieronder volgen globaal de aantallen van de verschillende bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika:

Blanken: iets meer dan 4½ miljoen. Indiërs: 800.000.

Kleurlingen: iets meer dan 2½ miljoen.

Zwart: 23½ miljoen (waarvan 12 miljoen in de onafhankelijke staten; de z.g. Thuislanden; blijft dus voor de R.S.A. over: 11½ miljoen).

Uit het overzicht blijkt overduidelijk dat de blanken in Zuid-Afrika ver in de minderheid zijn: 4½ miljoen blan-

ken tegenover 23½ of – de bewoners van de z.g. Thuislanden niet meegerekend – 11½ miljoen zwarten.

Beangstigend? Inderdaad. Je merkt dat de blanken zich bedreigd voelen. Toch moeten blank en zwart (met daarbij gerekend de kleurlingen en Indiërs) in Zuid-Afrika met elkaar verder. Ze zijn, mag je misschien wel zeggen, tot elkaar 'veroordeeld'. Een lid van het kleurlingenparlement vergeleek Zuid-Afrika bij een zebra: dat dier met witte en zwarte strepen. Schiet je een pijl in wit, dan sterft zo'n dier; schiet je een pijl in zwart, dan is het resultaat hetzelfde. Als je het dier wilt laten voortleven moet je het nergens met een pijl doorboren. De kleuren horen samen. Al zijn de zwarten getalsmatig meer, de blanken zijn het in kennis; en dat niet slechts in technisch opzicht. „De blanken hebben Zuid-Afrika gemaakt tot wat het is” – was wat bovengenoemde volksvertegenwoordiger ons meedeelde, die overigens een tegenstander was van de Zuid-Afrikaanse apartheidspolitiek!

Ik deelde al mee, dat de zwarten in zoveel volken zijn verdeeld. Daarmee werd allerm minst bedoeld: Gelukkig voor de blanken – dan kunnen ze zich gemakkelijker staande houden. Gezien de feitelijke situatie ginds zou een dergelijke opvatting getuigen van een grote naïviteit, om niet te zeggen van volslagen blindheid. Neen. Door deze opmerking werd onderstreept de grote moeilijkheid: hoe krijg je zoveel verscheidenheid op één noemer? Op welke wijze kun je – want dat wil de regering in Zuid-Afrika persé – deze mensen betrekken bij de politiek?

Er bestaan twee tegenovergestelde opvattingen met betrekking tot de vraag: hoe moet men een land met zo grote diversiteit aan volken en rassen besturen? De regering wil: deling van macht. Het ANC wenst: overname van macht. Dus: overleg, onderhandelen tegenover geweld. Zo was het tot voor kort. Want het ANC – dat door Rusland onder andere gesteund wordt – heeft van de machthebbers daar blijkbaar te horen gekregen: Glasnost en perestroika betekenen: praten, met elkaar aan tafel. Gelukkig komen berichten dat het ANC ook deze kant uit wil.

Zuid-Afrika bezit momenteel een parlement met drie z.g. 'huizen': een voor blanken, een voor kleurlingen en een voor Indiërs. Ieder van die drie huizen behartigt zelfstandig de eigen belangen van die bevolkingsgroep. Beslissingen door een van

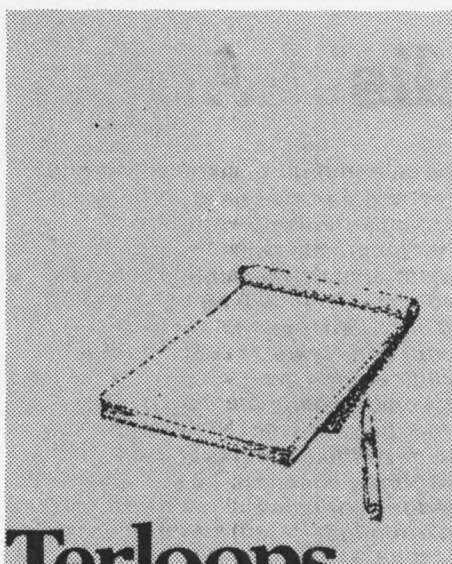
die huizen, over het eigene genomen, kunnen niet door de andere worden ongedaan gemaakt. De gemeenschappelijke zaken worden gezamenlijk afgehandeld. Nu wil men graag komen tot het instellen van een vierde huis, voor zwarten. De vraag is alleen: hoe? Zwarten kennen onze democratie niet. Het ANC wenst een democratie volgens het patroon van de DDR. Nu zijn de meeste zwarte leiders voor gesprek, tegen geweld en confrontatie. (Waartoe dat laatste leidt hebben verschillende Afrikaanse staten, onder wie die om Zuid-Afrika heen, wel duidelijk gemaakt.) Met spanning zag Zuid-Afrika uit naar de verkiezing van 6 september jl. Daarna zou een soort konferentie plaatsvinden met zwarte leiders, het zogenaamde nationale Forum, waar een en ander in de weg van onderhandelen geregeld gaat worden. Het uiteindelijke doel, dat de regeerders voor ogen staat, is een soort federatief samengaan. Naar het voorbeeld van Zwitserland, of het Verenigde Europa.

We moeten hopen en bidden dat de verschillende volken in Zuid-Afrika met elkaar tot een goede oplossing mogen komen.

Want dat die oplossing, laten we zeggen zoals het is, van bóven moet komen, is iets waar de blanken in Zuid-Afrika wel heel erg van overtuigd zijn.

(wordt vervolgd)

* Met toestemming van de schrijver overgenomen uit 'Tot uw dienst', Mededelingenblad van de N.G.K. Enschede-Z.

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Die wolken, lucht en winden...

Het eerste couplet van 'Beveel gerust uw wegen' heeft o.a. de bekende regels:

*„Die wolken, lucht en winden
wijst spoor en loop en baan,
zal ook wel wegen vinden
waarlangs uw voet kan gaan.”*

Hebt u wel eens naar de lucht liggen of zitten kijken, als er verschillende wolkenpartijen waren? Er is dan soms geen lijn in te ontdekken. Het lijkt soms wel of de éne wolkenpartij een geheel andere richting uitgaat dan een andere. God zal ze de weg

wel wijzen, maar het is soms moeilijk die te ontdekken. Voor het oog zit er soms geen lijn in.

Het kan ook gebeuren, dat een wolk opeens is verdwenen. Je zag hem net nog en dan is hij weg.

Job heeft dat ook al ontdekt. In zijn eerste antwoord aan zijn vriend Elifaz wijst hij erop, dat zijn leven een ademtucht is. Het kan zomaar afgelopen zijn en: „Gelijk een wolk verdwijnt en wegdrijft, zo stijgt wie in het dodenrijk nederdaalt, niet weer op.” (7:9).

De bijbel spreekt veel over de wolken. Het kan zijn, dat God zich als het ware achter een wolk schuilt houdt. Jeremia klaagt daarover: „Gij hebt u gehuld in een wolk, ondoordringbaar voor het gebed” (3:44). God kan echter ook uit de wolken spreken: „Deze is mijn Zoon, de uitverkorene, hoort naar Hem” (Lukas 9:35). En Hij heeft Zijn volk ook wel door een wolk geleid (Ps. 78:14). Dat was een wonder, onze God is wonderbaar. We kunnen er vaak niet bij als we letten op wat Hij doet. Hij legt Zijn hand op ons en het is ons te verheven (Ps. 139:6).

Je kunt ook te veel naar de wolken kijken. Prediker heeft het daar over. Wie steeds naar boven staat te kijken, naar de wolken of naar de wind, komt aan zaaïen niet toe en vanzelfsprekend ook niet aan het maaien (Pred. 11:4). Maar als je naar boven kijkt en de wind ziet en om je heen hoort, dan is het goed te beseffen, dat we de weg van de wind niet kennen. De weg van de wind is te verheven voor ons.

Een gedicht van Martius Nijhoff

De wolken

*Ik droeg nog kleine kleren, en ik lag
lang-uit met moeder in de warme hei,
de wolken schoven boven ons voorbij
en moeder vroeg wat 'k in de wolken zag.*

*En ik riep: Scandinavië, en: eenden,
daar gaat een dame, schapen met een herder,
de wond'ren werden woord en dreven verder,
maar 'k zag dat moeder met een glimlach weende.*

*Toen kwam de tijd dat 'k niet naar boven keek,
ofschoon de hemel vol van wolken hing,
ik greep niet naar de vlucht van 't vreemde ding
dat met zijn schaduw langs mijn leven streek.*

*Nu ligt mijn jongen naast mij in de heide
en wijst me wat hij in de wolken ziet,
nu schrei ik zelf en zie in het verschiert
de verre wolken waarom mijn moeder schreide.*

Dwars door allerlei gedachten heen blijft God er met Zijn boog. Van tijd tot tijd laat Hij zien, dat Hij trouw blijft aan Zijn Woord. Ook daaraan zijn wolken dienstbaar.

A. Bergsma, Groningen

Hanny Michaelis

Er zijn weinig dichters die het op prijs stellen wanneer in hun werk invloeden van andere dichters ontkend worden. Nog minder dichters staan vooraan als het er om gaat zelf in eigen poëzie zulke invloeden aan te wijzen.

Hanny Michaelis is niet behept met een dergelijke schroom. Onlangs verscheen van deze dichteres een keuze uit eigen werk getiteld *Het onkruid van de twijfel*. In het woord vooraf bij deze bundel verhaalt Michaelis om te beginnen hoe haar dichterschap begon. Als driejarige vertelde ze aan tafel een verhaal over wat ze die dag gezien had. Ze eindigde haar tafelrede met de volgende regels „En achter de deur/ stond een hele grote chauffeur.” Enkele jaren later dichtte ze: „Ik kom om van bitt're smart/De ogen rood van huilen/De droefheid komt in mijn hart/als 't fladderen van de uilen.” Deze regels behoren wellicht niet tot het onvergankelijk erfgoed van de Nederlandse literatuur, maar de toon van een zeer persoonlijk dichterschap werd toch gezet.

Een alinea eerder in dezelfde inleiding vermeldt de dichteres welke schrijvers haar het meest ingrijpend hebben beïnvloed. Allereerst noemt ze de naam van Vasalis, wier debuut in 1940 „insloeg als een granaat.” Enkele van haar gedichten waren zo onmiskenbaar onder invloed van Vasalis geschreven dat ze die, alleen al om die reden niet in haar bloemlezing opnam.

Verder was ze erg onder de indruk geraakt van het werk van Jan van Nijlen en dat van de vooroorlogse Gerrit Achterberg – dichter van *Afvaart* en *Eiland der Ziel*. Door H. Marsman is ze zelfs jarenlang 'behekst' geweest. Het grote verschil met deze dichters is wel dat Hanny Michaelis na de oorlog sterk onder de invloed van de vijftigers is geraakt. Dit had tot gevolg dat ze steeds meer rijm, ritme en een vaste versvorm achterwege ging laten. De gedichten van Hanny Michaelis hebben vaak een parlandistisch karakter. Dat wil zeggen dat de dichteres gebruik maakt van de alledaagse spreektaal en dat ze een anekdotische verteltrant hanteert. Gedichten als die welke zij schrijft noemt men ook wel spreekverzen. Wat de inhoud betreft zijn de gedichten vaak verhaaltjes of situatietekeningetjes. Dit maakt haar werk zeer toegankelijk, ook voor de minder geschoolde poëzie-lezer.

*Vanavond hoorde ik
dat de maan niet rond
maar peervormig is
met tenminste twee
uitstulpingen, misschien
wel drie. Toen ik later
naar buiten keek
klom een ronde
witgloeiende schijf
boven de daken uit
en ik betrapte me
op dezelfde koppigheid
waarmee ik andere
gedrukte illusies
in ere houd.*

In dit gedicht treffen we aan wat wel het belangrijkste thema van haar poëzie genoemd kan worden: de ik houdt zich steeds bezig met het verleden, een verleden waarin elke hoop een desillusie werd. Vaak beeldt de dichteres dit thema uit in gedichten die handelen over verloren geliefden. Deze geliefden worden beweend, maar de herinneringen aan hen worden, hoe beroerd ze ook zijn, gekoesterd en opnieuw beleefd. Hoewel deze geliefden uit het leven van de ik zijn verdwenen, laat het geheugen de herinneringen aan het samenzijn met deze geliefden niet los. Hier komt de verwantschap met Achterberg om de hoek kijken: Michaelis probeert in haar poëzie greep te krijgen op verloren geliefden. Steeds echter blijkt ze het slachtoffer te zijn van het verleden. In één gedicht wordt de ik letterlijk „kokhalzend wakker [...] / tussen de gestolde feiten / van gisteren en eergisteren.” Verderop in ditzelfde gedicht kunnen we lezen dat de ik moet „optornen tegen een geheugen / dat geen duimbreed wijkt” en dat ze denkt „dat het zo wel gaat / merken dat men zich vergist / ook hierin. Heel het treiterend bedrijf / van deze dag en alle volgende / in vier woorden samengebald / iemand is niet gekomen.”

De herinneringen – hoe akelig ze ook zijn – laten de ik niet los en terroriseren haar heden. Om hieraan te ontkomen vlucht ze terug naar het verleden. Dit paradoxale gedrag kan natuurlijk niet de oplossing zijn voor de problemen die haar teisteren. Toch haalt de ik in veel gedichten beelden terug uit de tijd dat ze nog gelukkig was met haar geliefden; (het lijkt alsof het in de gedichten om één geliefde gaat, maar in een interview zei Hanny Michaelis dat verschillende personen betreft, die zij in haar poëzie tot één vervlochten heeft).

Maar het ophalen van herinneringen aan gelukkiger tijden – „Denkend aan hoe wij samen waren” – maakt het er voor de ik niet beter op: er ontstaat een „ondragelijk opgedre-

ven verlangen”. Het is frappant dat de ik, in een ander gedicht, een poes benijdt, omdat die waarschijnlijk geen herinneringen heeft. „Ze leeft gewoon door, net als ik trouwens, / maar vermoedelijk zonder geheugen / om haar tot tranen toe te sarren.” Ook een andere poes heeft het volgens de ik beter dan de mensen in haar omgeving:

[...]
*Alleen vraag ik me soms nog af
hoe je rode kater het maken zou*
[...]
*Hij was liever voor ons
dan wij voor elkaar, maar hij
had dan ook niets te verliezen.*

In een onlangs verschenen interview zei Hanny Michaelis over het doel waarmee ze gedichten maakt: „Dichten is voor mij het bezweren van de werkelijkheid, een magische handeling.”

Hanny Michaelis is van joodse afkomst, ze heeft in de oorlog moeten onderduiken en kwam terecht in een gereformeerd gezin. Dit heeft uiteraard haar leven en werk ingrijpend beïnvloed, doch niet in die zin dat ze op een of andere manier gelovig zou zijn geworden. Wel zijn de sporen van haar afkomst, als ook de inwerking van het gereformeerde milieu waarin ze tijdens de oorlog terecht kwam, onmiskenbaar in haar gedichten terug te vinden. Vooral in haar eerste gedichten, die in 1949 verschenen, zijn de sporen van het lijden van de joden tijdens de Tweede Wereldoorlog heel expliciet aanwezig. Eén van die gedichten is getiteld *Ghettokinderen*. Deze ghettokinderen hebben geen idee wat de oorlog voor mensen betekent:

*„Zij spelen onbezorgd en uitgelaten
met vuile neuzen, goor en
ondervoed
in nauwe, haveloze ghettostraten,
en weten niet wat men hun ouders
doet.”*
[...]

Dan volgt een beschrijving van het zorgeloze spel van deze kinderen. Hun onbekommerdheid doet de afschuwelijke achtergrond waartegen zich het lachen en schreeuwen van de kinderen afspeelt deste schrijnender worden voor de lezer die weet heeft van die achtergrond. Hier geven de ingetogen bewoordingen extra kracht aan het gedicht, getuige de indrukwekkende slotstrofe:

[...]
*„Hun ghetto is een paradijs op aard
waarin zij alles durven, alles mogen.
Boven hun donkre hoofden hangt
een zwaard*

weerspiegeld in de diepten van hun ogen."

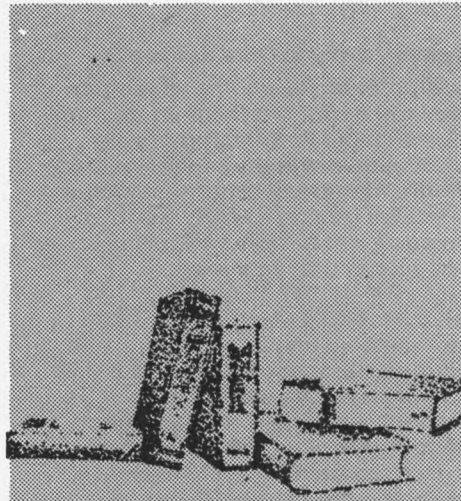
Tijdens haar onderduikperiode heeft ze de bijbel goed leren kennen, vooral dank zij de dagelijkse schrift-lezingen die na de maaltijden plachten plaats te vinden. In gedichten waarin de ik er in slaagt een moment geluk en vrede te vinden, voelt deze zich in de nabijheid en onder de bescherming van God. Dit is echter nooit van lange duur. Altijd ligt de gebrokenheid op de loer en verdrijft het gevoel van geborgenheid en vrede.

[...]
*Nu liggen wij,
zei je in Gods hand.
En zo was het ook, maar zo
kon het niet blijven.*

De poëzie van Hanny Michaelis is weliswaar persoonlijk, ze is ook zeer ingetogen. Deze ingetogenheid maakt ook dat slechts zelden sprake is van de flonkering en bezieling die een gedicht tot een meesterwerk kunnen maken. Te dikwijls zijn de woorden die ze voor de vormgeving van haar emoties en roerselen gebruikt te mat om werkelijk voor de lezer levend te worden. „Je kunt beter niet onder de indruk van een emotie schrijven, je moet jezelf niet te snel in taal ontladen. Schokkende ervaringen moeten worden verwerkt om er afstand van te kunnen nemen.” Misschien wel, maar een bezwaar is wel dat haar gedichten daardoor niet altijd een even grote zeggingskracht hebben. Soms staan de ingetogenheid en onderkoeldheid een goed verstaan van de gedichten in de weg. Hanny Michaelis is een dichteres die gevoelens van een grote intensiteit verwoordt. Ook zijn de dingen die ze verwoordt echt en authentiek, bovendien vaak universeel van karakter. Het wordt de lezer soms echter moeilijk gemaakt zich in de gedichten te verliezen en zich onder te dompelen in de wereld die de dichters oproept. Wellicht heeft Michaelis de laatste regels uit het volgende gedicht te zeer tot motto van haar dichterschap gemaakt.

*Woorden: een dubieuze
lekkernij. De sappige
liggen zwaar op de maag.
Zelfs de droogste laten
een weeë smaak na. Toch
kan niemand erbuiten,
ik ook niet. Maar als
er dan met alle geweld
spraak gemaakt moet worden,
dan liever kleinspraak.*

Hanny Michaelis, **Het onkruid van de twijfel**, Uitgeverij Van Oorschot, Amsterdam, 1989, 79 blz., prijs: f 14,90.

Boekbespreking

M. de Jonge, Voorburg

Kijken in de spiegel

Ype Schaaf – Kijken in de spiegel
Uitg. Kok Kampen – 99 bladz., prijs
f 14,90

Met dit boekje krijgen we negen verhalen in handen 'over de mens': zijn afkomst, mogelijkheden, doen en laten, ervaringen, zijn toekomst en zijn vragen. Verhalen, reeds eerder gepubliceerd in dagbladen van de regionale pers. Bij elk van deze negen is de door de schrijver gevraagde reactie van lezers gevoegd. Uit wat deze gaven moet blijken wat er onder de mensen leeft. Je kunt ook zeggen dat de verhalen gaan over „de zingeving van het bestaan” (98). Ze laten „niet zien hoe het moest en hadden ook niet de toon van: zo is het en niet anders” (98). De stukken waren bestemd voor „mondige mensen” en daarom kon de vraag te reageren ook gesteld worden (98). In de antwoorden brachten velen hun levensvragen naar voren, sommigen als een getuigenis, anderen als zoekers, maar niemand deed het „met de pretentie van: ik heb alleen de waarheid in pacht” (98). Dat is dan ook duidelijk het karakter van dit boekje: een discussie vanuit je eigen 'mening'. Niet het zoeken van de waarheid, nog minder van de Waarheid, maar elkaar in de wederzijdse opvattingen trachten te verstaan.

Het is niet nodig, eigenlijk onmogelijk, in een bespreking de inhoud van het geschrift enigszins volledig weer te geven. Een keus uit de negen onderwerpen is echter illustratief voor het geheel. De schrijver vraagt aandacht voor de mens. Niet voor de mensheid of voor de mensen, maar voor het individu, de enkeling die – zegt hij – „uniek is”, niet specifiek voor de christen of de boeddhist, maar voor dat unieke mengsel van komaf (13).

Die mens komt ergens vandaan, heeft zijn wortels in ouders en families; in geschiedenis en op plaatsen (23). Hij is onderweg; gaat een toekomst tegemoet.

Voor velen is die toekomst er een zonder God en geloof (88); voor anderen een afhankelijk-zijn van veel goden als bijv. wetenschap en techniek, welvaart. De godsdienst, die je nog tegenkomt mag je echter niet meten naar de ons uit het christendom bekende maten (88). Het geloof van de mens is voor hem de waarheid van zijn leven. Daarom: stel je in bescheidenheid daartegen op (90).

Schaaf tekent mens en wereld duidelijk. Maar het is geen christelijke, bijbelse tekening. Wel herken je soms tussen de regels door enige verbondenheid met z'n christelijke komaf, zo bijv. in de uitspraak dat de Here Jezus zei „Ik ben de weg” (89). Dit is echter niet de draad, die door het hele boek heenloopt.

Als u op dit punt gekomen de conclusie trekt dat de spiegels die de schrijver ons voorhoudt, wel heel erg beslagen zijn en geen helder beeld kunnen geven, stem ik daar van harte mee in. Maar wat denkt U dan van de reacties van de lezers op de 9 stukken? Die zijn nóg minder duidelijk, of beter gezegd ze zijn niet weer te geven omdat ze sterk individueel en gekleurd zijn en lopen van een christelijk getuigenis over schepping, zondeval en verlossing tot aan het zuiverste evolutionisme, gepaard aan zelfverlossing. Reacties van de autonome mens, die van een afhankelijkheid van de HERE niet weten wil en zegt: we zullen er zelf wel iets van maken, mouwen opgestroopt!

Ik zal u niet vermoeien met het weergeven van die reacties. Er blijkt heel duidelijk de armoe van de mens uit, die in zichzelf de oplossing van de zingeving van het bestaan uitdoktert en het moet hebben van „beschouwingen”. Door de tijden heen wisselen die, weggevaagd als het doctrinair socialisme uit Oost-Europa. De (denk)afgoden voeren hem de duisternis in, hij ziet geen hand voor ogen.

Als je je over „wat leeft er onder de mensen” wilt oriënteren dan geeft dit boekje informatie, beeld van het leven, zoals dat in universiteit en ook op de gewone scholen tot uitdrukking kan komen, zoals je dat op kantoor of in de werkplaats ontmoet, zoals je kinderen ermee geconfronteerd worden.

Maar is het nodig je van al die beschouwingen op de hoogte te stellen?

Het boekje is bedoeld „om mensen te helpen en te stimuleren om in de spiegel te kijken en antwoorden te zoeken op de vraag naar de zin van hun bestaan en bezig zijn” (5), maar

het laat de spiegel, die ons onze zonde en ellende toont en de weg naar de verlossing doet zien, liggen. Er is hulp, licht voor hen, die de HERE zoeken en Zijn Woord kennen. Bij dat licht hebben we verder geen (beslagen) spiegels nodig.

D.W.L. Milo, Nunspeet

'Een mens te zijn op aarde'.

Drs. W. Janse, Kok-Voorhoeve, Kampen, 1989 f 13,90.

De schrijver bundelde 16 korte bijbeloverdenkingen, welke deels in 'Opbouw' geplaatst, deels voor de NCRV zijn uitgesproken. Hij volgde schijnbaar onwillekeurig de opstelling in Lied 172 (W. Barnard):

Een mens te zijn op aarde
...is leven van genade
...is leven van de woorden
...is net als Jezus worden
...die naar het leven leidt.

De 16 artikelen beslaan 63 bladzijden, geen 4 pagina's elk. In onze haastige tijd een juiste dosering. Maar overdenkingen, om jezelf met 1 per dag op te tracteren! Of om stuk voor stuk in een bijbelkring te behandelen.

De thema's zijn deels overbekend, deels verrassend nieuw. Bijvoorbeeld over koning Uzzia die, toen de priester wat laat arriveerde, zelf het reukoffer maar aanstak. Hij ging niet 'te ver' – maar matigde zich een greep naar het messiaschap aan, wilde vooruitgrijpen naar de Priester-Koning en werd verstoten om zijn 'grensoverschrijdende godsdienstigheid'.

Of Jozef, trouweling van Potifar, in verleiding gebracht door Potifar's vrouw. Hij kwam in het gevang „niet om zijn kuisheid, maar om zijn gehoorzaamheid tegenover God". Hij wachtte liever op Gods tijd dan zelf naar zijn rechtmatige toekomst te grijpen. – Of Ismael en Jochanan die, na de moord op de Babelse landvoogd Gedalja, het restant van Israël naar Egypte brachten: omdat ze Gods beloften voor Israël als hun recht opeisten en dit recht in eigen hand namen. „Hier blijkt hoezeer een beroep op de bijbel kan ingaan tegen de God van de bijbel".

De lijn in deze stukken is: wil de mens mens zijn, dan moet hij God God laten. Om onderkoning op aarde te zijn moeten we niet omhooggrijpen, vooruitgrijpen of teruggrijpen – we moeten wachten op de Heere.

De taal is vlekkeloos, de inhoud weldadig, de uitvoering aantrekkelijk. *Heerlijk* dat wij zo overvloedig licht uit Gods Woord ontvangen – zelfs een dwaas kan niet dwalen. (Jes. 35:8)

H. Algra, Den Helder

Incest – wat gaat óns dat aan?

In de media werd in de afgelopen tijd veel aandacht besteed aan het thema 'incest'. Soms op onevenwichtige wijze met de daarmee samenhangende voorbarige conclusies. Het gevaar van zo'n publiciteitsgolf is dat men de ware proporties uit het oog verliest.

Dr. J. Hoek uit Veenendaal heeft een gemakkelijk leesbaar boekje over dit onderwerp geschreven. Met het oog op het pastoraat in de christelijke gemeente zet hij hierin een aantal gegevens op een rijtje. De auteur wijst erop dat in feministische kring vaak een onjuist beeld van de bijbelse boodschap wordt geschilderd. De ingewortelde ongelijkheid van man en vrouw zou – volgens het feminisme – de onderdrukking van de vrouw (en daarmee samenhangend ook incest) in de hand werken.

Aan de andere kant merkt de Veenendaalse predikant op dat ook in christelijke kring incest-situaties voorkomen. Hij is van mening dat predikanten die denken dat het onderwerp voor hun pastorale praktijk niet van belang is met een blinde vlek leven en dus ook niet in staat zijn om in voorkomende gevallen op de juiste wijze te reageren. Deze opmerking geldt naar mijn mening ook anderen die geroepen zijn tot pastoraat in de christelijke gemeente. Ontkennen dat incest voorkomt maakt de hulpverlening (en daarmee de verwerking voor het slachtoffer van de soms gruwelijke ervaringen) bijna onmogelijk. Toch moeten we er ook voor waken om persé op de stoel van de hulpverlener te willen gaan zitten; de problemen rond incest zijn vaak zó complex dat ondersteuning van anderen noodzakelijk zal zijn.

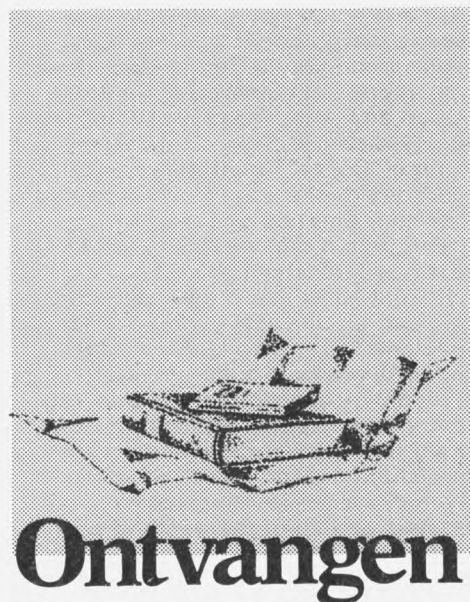
In de bijbel houdt het gezag van de opvoeder altijd verband met de relatie tot God. Ouders hebben dus een afgeleide verantwoordelijkheid. Helaas wordt het vijfde gebod door sommige ouders misbruikt: kinderen zouden hun ouders *in alles* gehoorzaam moeten zijn. Wanneer opvoeders deze houding aannemen, kunnen de grenzen ook op seksueel gebied overschreden worden. Op die manier wordt het gezin voor kinderen de plaats waar zij voor hun leven vernield worden (Prof. J. Douma). Evenals Scholte (Opbouw, 26 mei 1989) wijst Dr. Hoek erop dat de verwerking van deze ervaringen vele jaren kost. Een oproep om elkaar te vergeven zonder dat de dader maar enig berouw heeft getoond is wel het slechtste advies dat men een incest-slachtoffer kan geven.

Een apart hoofdstuk wordt besteed aan de vraag welk gedrag bij kinderen zou kunnen wijzen op seksueel

misbruik. Deze signalen zullen meestal slechts herkend worden door mensen die deze kinderen goed kennen. De behandeling van slachtoffers van incest komt kort aan de orde. Tevens vindt men adressen van enkele (o.a. christelijke) organisaties die hulp kunnen bieden wanneer er sprake is (geweest) van seksueel misbruik.

Het boekje wekt af en toe de indruk dat het wat te snel in elkaar is gezet. Toch ben ik blij dat het op de boekenmarkt verschenen is. Incest gaat ook ons als christenen aan. Aan een visie vanuit christelijk perspectief was dan ook dringend behoefte.

Dr. J. Hoek: *Incest – Wat gaat óns dat aan?* Boekencentrum, 's-Gravenhage, 70 pagina's, f 15,90.

Ontvangen

Drs. A.B. Hoek-van Kooten,
Tiener op weg;

seksuele voorlichting voor jongens en meisjes.
56 blz., f 12,75
ISBN 90 6140 181 X
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

Drs. J.A. van der Velden,
Israël en het antisemitisme.

Serie: Pasmunt
71 blz., f 14,75
ISBN 90 6140 214 X
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

Ds. J. van Amstel,
Vrijtijdsbesteding.

Serie: Pasmunt
58 blz., f 12,75
ISBN 90 6140 184 4
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

Dr. J.W. van Hulst,
Kerkelijk antisemitisme.

Enkele voorbeelden uit Nederland en Duitsland 1920-1945.
56 blz., f 11,50

ISBN 90 71864 10 3
Uitg. Merweboek, Sliedrecht

**Ds. E.A. de Boer e.a.,
De weg uit het moeras.**

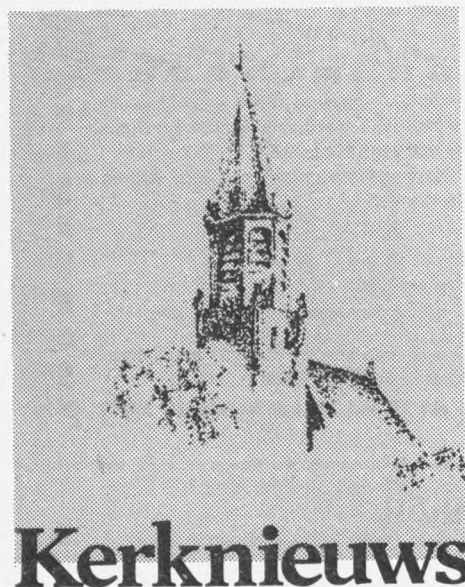
Twaalf preken over Prediker.
175 blz., f 25,50
ISBN 90 6047 931 9
Uitg. Oosterbaan & Le Cointre, Goes

**H.A. Schouwstra-Jonker,
Niemand leeft voor zichzelf.**

Alpha en Omega-reeks
20 blz., f 2,-
Uitg. C. en E.J. van Baardewijk,
Apeldoorn
Te bestellen door overmaking van
f 3,20 op rek. 69.20.60.316

**Prof. G. Wisse,
De zeven kruiswoorden.**

125 blz., f 24,50
ISBN 90 6140 200 x
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

**Ontmoetingsdag - Veluwehal -
Barneveld**

Morgen, 31 maart 1990, Ontmoetingsdag - Veluwehal - Barneveld.
Van 10.30 uur - 16.00 uur. 10.15 uur samenzang.
Tot morgen!

Weekend voor 25-plus

Als je 25 jaar of ouder bent, maar je rekent jezelf nog wel tot de jongeren, overweeg dan om óók eens naar een bijbelstudieweekend te komen. Ondergetekenden organiseren deze weekenden sinds twee jaar op persoonlijke titel. Dit jaar plannen we twee weekenden: 18-20 mei en 14-16 september 1990. We hebben er dus een vóór en een ná de vakantie. Beide weekenden worden gehouden van vrijdagavond tot zondagmiddag in het gebouw van I' Abri, Eck en Wiel (in de Betuwe).

Het onderwerp is dit keer: 'Alles uit Gods hand'. Hoe kijken we aan tegen de belijdenis, dat alle dingen (goed én kwaad) ons uit Gods hand toekomen?

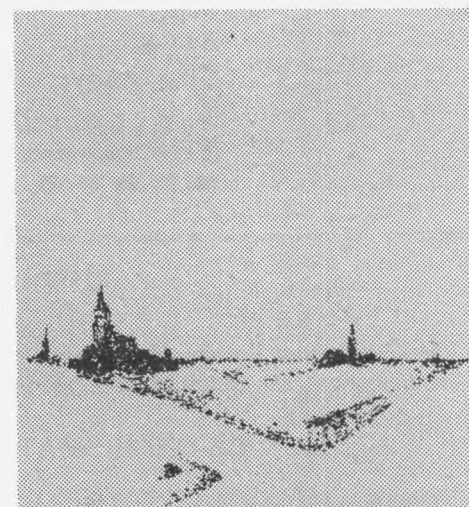
Is alles wat gebeurt Gods wil; word je dan niet passief? Ook bij dit onderwerp willen we bij een open Bijbel luisteren naar elkaar.

Deelname kost f 65,- per persoon en per weekend willen we maximaal 25 deelnemers ontvangen. Opgave daarom graag zo spoedig mogelijk bij: Carlien Venderbos, Jan Campertlaan 5, 2323 DH OEGSTGEEST, Tel. 071-156072.

Willem en Annette Smouter, Roel en Carlien Venderbos.

**Stichting Emeritaatsvoorziening
'S.E.V.'**

De voorjaarsvergadering met de aangesloten kerken zal dit jaar worden gehouden op woensdag 9 mei a.s. in de Jeruzalemkerk, Troosterlaan 65 te Utrecht. Aanvang 19.30 uur.

Uit breder kring

C.O.G.G.-conferentie

Het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte hoopt ook dit jaar weer een conferentie te organiseren.

Als datum is vastgesteld donderdag 26 april 1990; aanvang 10.00 uur. De conferentie wordt weer gehouden in 'De Aker' te Putten.

Ir. J. v.d. Graaf zal spreken over het onderwerp: Kerkelijke verantwoordelijkheid voor de politiek.

De deelnemersprijs is f 27,50; bij voorkeur bij opgave over te maken. Men kan zich nu reeds opgeven bij de secretaris ds. J.H. Velema, Iltmanshof 40, 8071 JL Nunspeet; giro 880514; tel. 03412-51379.

Stichting Christelijk Studiecentrum.

**Occultisme belicht vanuit christelijk
standpunt op themadag in Groningen**

Onder de titel 'Hoe occult is occult?' is er op 7 april 1990 een themadag in Groningen. Op het programma staan twee lezingen: één is van ds. O. Bottenbleij, Baptisten-predikant in Lemmer; de andere zal dr. T.A.Th. Spoelstra verzorgen. Hij is filosoof/astronoom, verbonden aan de radio-sterrenwacht in Dwingeloo. Daarnaast is er gelegenheid voor discussie. Deze themadag is een jaarlijks terugkerende activiteit van het Christelijk Studiecentrum ICS en de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte.

Dominee Bottenbleij zal het thema vanuit een pastoraal standpunt benaderen: „Wat betekent occultisme voor de kerkelijke gemeente?” „Hoe staan we tegenover wonderen?” Dr. Spoelstra zal spreken over de manipulatie van de werkelijkheid met behulp van symbolen en vragen belichten als: „Welke invloed heeft de wijsbegeerte (gehad) op het occultisme?”

Het programma is van 10.00 uur tot 15.00 uur in het congrescentrum 'Het Tehuis', Lutkenieuwstraat 13 in Groningen. De toegang is gratis. Tijdens de dag zal er een collecte gehouden worden voor het bestrijden van de kosten. Als voorbereiding kan men een infomap bestellen bij het Christelijk Studiecentrum ICS, tel. (020) 257141.

Teleac-serie over de Bijbel

In december 1989 en januari 1990 zond TELEAC de serie 'GESCHIEDENIS EN ARCHEOLOGIE VAN DE BIJBEL' uit, waarin de betrouwbaarheid van de Bijbel wordt aangevallen. TELEAC is van plan deze serie in het najaar opnieuw uit te zenden. Bijbelgetrouwe christenen in Engeland protesteerden tegen het uitzenden van deze serie, waarin op grond van al lang weerlegde opvattingen geprobeerd wordt twijfel te zaaien aan het waarheidskarakter van de Bijbel. Ook de Raad voor Contact en Overleg betreffende de Bijbel maakte bezwaren kenbaar tegen deze TELEAC-serie. Teleurstellend is het dat het Nederlands Bijbel Genootschap (N.B.G.) medewerking heeft verleend aan deze serie. Doelstelling van het N.B.G. is het verspreiden van de Bijbel, zodat zo veel mogelijk mensen Gods Woord gaan geloven. De medewerking van het N.B.G. aan een serie waarin van de betrouwbaarheid van de Bijbel vrijwel niets overblijft, roept daarom vragen op. In twee nummers van het christelijk onderwijsblad BEZINNING (januari en maart 1990) wordt aangetoond dat in de serie en het bijbehorende studiemateriaal vele onjuistheden en onhoudbare argumenten voorkomen. Het Centrum Voorlich-

ting Christelijk Onderwijs, uitgeefster van BEZINNING, heeft het initiatief genomen om een door velen gesteund verzoek in te dienen bij het N.B.G. om geen medewerking te verlenen aan de herhaling van deze serie. Het verzoek aan het N.B.G. luidt als volgt:

„In de radio- en tv-serie 'GESCHIEDENIS EN ARCHEOLOGIE VAN DE BIJBEL', uitgezonden in december 1989 en januari 1990, werd de betrouwbaarheid van de Bijbel herhaaldelijk aangevallen. In deze serie en het bijbehorende studiemateriaal wordt het bestaan van Abraham betwijfeld, ontkend dat de Uittocht van Israël uit Egypte plaatsvond en wordt de beschrijving in Lucas 2 over de geboorte van Jezus Christus „een onnauwkeurige historische fictie" genoemd, „naar alle waarschijnlijkheid bedacht om de Messias in Bethlehem geboren te kunnen laten worden en zo de woorden van de profeet in vervulling te doen gaan." Het N.B.G. voegde bij het studiemateriaal van TELEAC een lijst met aanvullende literatuur. Gezien het bijbelkritisch karakter van deze serie verzoeken ondergetekenden het N.B.G. geen medewerking meer te verlenen aan deze serie, als deze in het najaar van 1990 herhaald zal worden. Wij verzoeken het N.B.G. zich van deze serie te distantiëren."

De beide nummers van BEZINNING over de TELEAC-serie kunnen samen met de tekst van het verzoek aan het N.B.G., besteld worden door f 3,50 over te maken op girorek. 2.974.537 t.n.v. Adm. BEZINNING te Amersfoort.

*God staat aan het begin
en Hij komt aan het einde.
Zijn woord is van het zijnde
oorsprong en doel en zin*

In Zijn liefde en trouw geeft de HERE ons:

Michal Hilligjen Evertje
(Michal: wie is als God?)

1 maart 1990

Tjeerd en Marga Baron-Luiten
Jonathan, Andreas
Markstraat 132
Vrijheid, RSA.

„Brabantse Kempen"

te huur: huis met grote tuin.
1 mei – 30 juni.
f 300,- p. week. 040-533022.

kort en goed: kerk

KERK is een nieuw wekelijks magazine met nieuws en achtergronden over de christelijke wereld in de breedste zin. KERK opinieert niet, maar informeert.

Bovendien bevat het wekelijks een aantal vaste service-pagina's met o.a. een activiteitenagenda, kerkelijke mutaties en een overzicht van de kerkelijke pers van de betreffende week.

Kerk is onmisbaar voor ieder die wekelijks op de hoogte wil blijven van de ontwikkelingen in de totale christelijke wereld.

KERK: kort en goed.

- ☐ 0 Ja, ik abonneer mij hiermee op Magazine KERK. (jaarabonnement f 87,75). Ik ontvang in de loop van april een acceptgirokaart voor het abonnementsgeld voor de rest van 1990 (f 57,-).
- ☐ 0 Graag ontvang ik van u eerst drie proefnummers van KERK, waarna ik eventueel besluit om mij te abonneren

Naam:
Adres:
Postcode/plaats:

☐ U kunt de bon in een ongefrankeerde envelop opsturen aan Magazine KERK, Antwoordnummer 1043, 3770 VB Barneveld.

Uitnodiging

Het Nederlands Gereformeerd Seminarie nodigt u uit om aanwezig te zijn op de Studiedag 1990, waarop het onderwerp

DE CHARISMATISCHE BEWEGING

behandeld zal worden.

Sprekers zijn **ds. W. Smouter** en **br. F.J. Kerkhof**.

Ds. W. Smouter zal in zijn lezing het accent leggen op de invloed van deze beweging binnen het protestantisme. Br. F.J. Kerkhof zal aandacht geven aan de beweging onder de rooms-katholieken, in het bijzonder in de Spaans sprekende wereld.

Er zal ruime gelegenheid zijn tot gedachtenwisseling met de sprekers en de overige aanwezigen.

In de pauze is er speciaal gelegenheid tot het verkrijgen van **informatie** over de **studie** tot predikant aan het Seminarie.

Deze studiedag zal D.V. gehouden worden op zaterdag 28 april a.s. in gebouw 'Filaethes', Havik 27 te Amersfoort. Aanvang 10.30 uur.

Voor koffie, thee en lunch wordt gezorgd. Sluiting ± 16.00 uur.

Uw aanwezigheid wordt zeer op prijs gesteld.

(P.S. De Singel 'Havik' ligt in de oude kern van Amersfoort tussen het cultureel centrum 'de Flint' en het stadhuis.)